

Kononov proti Lotyšsku, rozsudek velkého senátu ze dne 17. 5. 2010

Stěžovatel: Kononov

Žalovaný stát: Lotyšsko

Číslo stížnosti: 36376/04

Datum: 17.05.2010

Článek Úmluvy: čl. 7

Rozhodovací formace: Velký senát

Soud: Evropský soud pro lidská práva

Hesla: nulla poena sine lege, nullum crimen sine lege, retroaktivita, Trestní právo, trestný čin

Významnost: 1

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA

VELKÝ SENÁT

17. května 2010

VĚC KONONOV

(rozsudek ve věci Kononov v. Lotyšsko)

Evropský soud pro lidská práva, který zasedal jako Velký senát, který tvořili soudci J.-P. Costa, předseda, Ch. Rozakis, N. Bratza, P. Lorenzen, F. Tulkensová, J. Casadevall, I. Cabral Barreto, D. Spielmann, R. Jaegerová, S.E. Jebens, D. Popovič, P. Hirvelä, L. Bianku, Z. Kalaydjieva, M. Poalelungi, N. Vučinič a A.V. Lowe, ad hoc soudce, a dále M. O'Boyle, zástupce tajemníka Soudu, po projednání v neveřejném zasedání ve dnech 20. května 2009 a 24. února 2010, vynesl poslední uvedeného data následující rozsudek:

POSTUP

1. Na počátku případu byla stížnost (č. 36376/04) proti Lotyšské republice předložena Soudu podle článku 34 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) V. Kononovem (dále jen „stěžovatel“) dne 27. srpna 2004.
2. Stěžovatel byl zastoupen M. Ioffem, advokátem vykonávajícím praxi v Rize. Lotyšská vláda (dále jen „vláda žalovaného státu“) byla zastoupena svou zmocněnkyní I. Reineovou. Vláda Ruské federace uplatnila své právo intervence třetí strany v souladu s článkem 36 § 1 Úmluvy a byla zastoupena zástupcem Ruské federace při Soudu G. Mafušinem.
3. Stěžovatel zejména tvrdil, že jeho odsouzení za válečné zločiny v důsledku jeho účasti na vojenské expedici dne 27. května 1944 bylo porušením článku 7 Úmluvy.
4. Stížnost byla přidělena bývalé Třetí sekci Soudu (ustanovení 52 1 Jednacího řádu Soudu). Dne

20. září 2007, následně pojednání o přípustnosti a o meritu případu (ustanovení 54 3 Jednacího řádu Soudu) byla stížnost prohlášena za částečně přípustnou senátem této sekce složeným z těchto soudců: B. M.Zupančič, předseda, C. Birsan, E. Fura-Sandströmová, A. Gyulumyan, E. Myjer, D. Björgvinsson a I. Ziemeleová, jakož i S. Quesada, tajemník sekce.
5. Dne 24. července 2008 tento senát o výše uvedeném složení vynesl rozsudek, v němž nalezl čtyřmi hlasy proti třem, že byl porušen článek 7 Úmluvy a že má být stěžovateli přiznáno spravedlivé zadostiučinění.
 6. Dopisem ze dne 24. října 2008 vláda žalovaného státu požádala, aby byl případ postoupen Velkému senátu v souladu s článkem 43 Úmluvy. Dne 6. ledna 2009 panel Velkého senátu žádosti vyhověl (ustanovení 73 Jednacího řádu Soudu).
 7. Složení Velkého senátu bylo stanoveno podle článku 27 § 2 a 3 Úmluvy a podle ustanovení 24 Jednacího řádu Soudu. Soudkyně I. Ziemeleová, která byla zvolena za Lotyšsko, odstoupila ze svého místa ve Velkém senátu (ustanovení 28 Jednacího řádu Soudu) a vláda žalovaného státu jmenovala V. Lowea, profesora mezinárodního práva veřejného na Univerzitě v Oxfordu, aby zasedal jako soudce ad hoc (článek 27 § 2 Úmluvy a ustanovení 29 1 Jednacího řádu Soudu). Soudce B.M. Zupančič, předseda dřívější Třetí sekce, rovněž odstoupil a soudce N. Vučinič, náhradní soudce, jej zastoupil.
 8. Dopisem ze dne 6. dubna 2009 předseda Velkého senátu dovolil litevské vládě, aby k danému případu předložila písemné stanovisko (ustanovení 44 3 písm. a/ Jednacího řádu Soudu). Vláda Ruské federace rovněž uplatnila své právo intervenovat (článek 44 Jednacího řádu Soudu) před Velkým senátem.
 9. Stěžovatel i vláda žalovaného státu předložili své stanovisko k meritu věci a vlády Ruské federace a Litvy předložily komentáře třetích stran.
 10. Ústní jednání se konalo veřejně v Paláci lidských práv ve Štrasburku 20. května 2009 (článek 59 § 3 Jednacího řádu Soudu).

Před Soud předstoupili:

- (a) za vládu žalovaného státu I. Reineová, zmocněnkyně, K. Inkušová, W. Schabas, radové,
- (b) za stěžovatel M. Ioffe, rada, M. Zakarinová, Y. Lari, poradci,
- (c) za vládu Ruské federace G. Mašušin, zástupce vlády, N. Michajlov, P. Smirnov, poradci.

Soud vyslechl projevy M. Ioffeho, I. Reineové, W. Schabase a G. Mašušina.

11. Předseda Velkého senátu souhlasil s tím, aby do protokolu zjednání byla založena dodatečná stanoviska stěžovatele, načež vláda žalovaného státu i vláda Ruské federace následně odpověděly.

SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

1. Okolnosti případu
2. Stěžovatel se narodil v roce 1923 v okrese Ludza, Lotyšsko. Byl lotyšským občanem do roku 2000, kdy získal na základě zvláštního nařízení ruské občanství.
3. Události před 27. květnem 1944
4. V srpnu 1940 se Lotyšsko stalo součástí Sovětského svazu (dále jen „SSSR“) pod názvem „Lotyšská sovětská socialistická republika“ („Lotyšská SSR“). Dne 22. června 1941 Německo napadlo SSSR. Postup německých sil přinutil vojenské síly SSSR opustit Pobaltí a stáhnout se do Ruska.
5. Stěžovatel, který žil v té době v pohraničí, je následoval. Do 5. července 1941 bylo celé Lotyšsko ovládnuto německými silami. Po svém příchodu do SSSR byl stěžovatel povolán v

roce 1942 jako voják do sovětské armády. Byl přidělen k rezervnímu pluku lotyšské divize. V letech 1942 až 1943 stěžovatel absolvoval speciální výcvik pro sabotážní operace, během něhož se naučil organizovat a vést partyzánské útoky za nepřátelskou linií. Po ukončení výcviku mu byla přidělena hodnost seržanta. V červnu 1943 seskočil spolu s asi dvaceti vojáky z letadla na území Běloruska, které bylo v té době pod německou okupací, poblíž lotyšských hranic, tudíž do oblasti, kde se narodil. Stěžovatel se připojil k sovětské jednotce složené ze členů „Rudých partyzánů“ (sovětské síly, které vedly partyzánskou válku proti německým silám). V březnu 1944 byl svými dvěma nadřízenými pověřen vedením čety, jejímž prvotním úkolem byly podle stěžovatele sabotáže vojenských zařízení, komunikačních spojů a německých zásobovacích bodů, vykolejování vlaků a šíření politické propagandy mezi místním obyvatelstvem. Stěžovatel uvedl, že vykolejil 16 vojenských vlaků a vyhodil do povětří 42 německých vojenských cílů.

6. Události 27. května 1944, jak je určily vnitrostátní soudy
7. V únoru 1944 německá armáda odhalila a zlikvidovala skupinu Rudých partyzánů vedenou majorem Chugunovem, která se skrývala ve stodole Meikulse Krupnikse ve vesnici Mazie Bati. Německá vojenská správa vyzbrojila každého muže v Mazie Bati puškou a dvěma granáty. Stěžovatel a jeho jednotka měli v podezření vesničany, že s Němci spolupracovali a že Chugunovovy muže Němcům vyzradila. Ti se proto rozhodli vesničany potrestat.
8. Dne 27. května 1944 se stěžovatel a jeho muži, ozbrojeni a převlečení do uniforem wehrmachtu, aby se vyhnuli podezření, vstoupili do vesnice Mazie Bati. Vesničané se připravovali oslavovat Svatodušní svátky. Jednotka se rozdělila na malé skupiny, z nichž každá napadla jeden dům na stěžovatelův rozkaz.
9. Několik partyzánů vtrhlo do domu sedláka jménem Modests Krupniks, zabavili zbraně, které zde našli, a nařídili mu, aby vyšel na dvůr. Když je prosil, aby jej nezabili před jeho dětmi, nařídili mu, aby běžel směrem k lesu ještě než začnou střílet, což on učinil. Krupniks byl ponechán svému osudu, vážně zraněn, na pokraji lesa, kde následujícího rána zemřel.
10. Dvě další skupiny Rudých partyzánů přepadli domy dvou dalších sedláků, Meikulse Krupnikse a Ambrozse Bujlse. M. Krupniks byl uzavřen do koupelny, kde byl krutě zmlácen. Partyzáni se zmocnili zbraní, které našli v obou domech vesničanů, a zanesli je do domu Meikulse Krupnikse. Tam vypálili několik salv na A. Bujlse, M. Krupnikse a Krupnikspvu matku. M. Krupniks a jeho matka byli vážně zraněni. Potom partyzáni polili dům a všechna hospodářská stavení naftou a zapálili je. Manželce Krupnikse, která byla v devátém měsíci těhotenství, se podařilo uprchnout, ale partyzáni ji polapili a vrhli ji oknem domu do plamenů. Následujícího rána našli přeživší vesničané spálené ostatky čtyř obětí. Tělo Krupniksové bylo identifikováno podle spálené kostry dítěte ležícího vedle ní.
11. Čtvrtá skupina partyzánů vtrhla do domu Vladislavse Škirmantse, kde jej našli v posteli s jeho ročním synem. Poté, co ve skříni našli pušku a dva granáty, nařídili mu, aby vyšel na dvůr. Poté zvenku zapřeli dveře tak, aby jeho manželka za ním nemohla vyjít, odvedli jej do vzdáleného kouta dvora a zastřelili jej. Pátá skupina vtrhla do domu Julianse Škirmantse. Poté, co zde našli a zabavili pušku a dva granáty, jej partyzáni vyvedli do stodoly, kde jej zastřelili. Šestá skupina vtrhla do domu Bernardse Škirmantse a zabavila zbraně, které zde našla. Poté B. Škirmantse zastřelili, jeho ženu zranili a zapálil hospodářská stavení. Manželka B. Škirmantse uhořela se svým mrtvým manželem.
12. Zatímco obžaloba tvrdila, že partyzáni vesnici vydrancovali (ukradli šatstvo a obuv), Oddělení pro trestní věci Nejvyššího soudu („Oddělení pro trestní věci“) a Senát Nejvyššího soudu našly specifické body v zabavení zbraní, nikoli však v drancování.
13. Stěžovatelova verze událostí
14. Před senátem stěžovatel napadl skutková zjištění vnitrostátních soudů a uvedl následující.
15. Stěžovatel měl za to, že všichni zemřelí vesničané byli kolaboranti a zrádci, kteří v únoru 1944 vyzradili četmu majora Chugunova (v níž byly i ženy a malé dítě) Němcům; tři ženy (matka Meikulse Krupnikse a manželka Bernardse Škirmantse) ujistily četmu majora Chugunova, že

wehrmacht je poměrně daleko, ale Škirmants poslal Krupnikse, aby Němce varoval. Němečtí vojáci dorazili vyzbrojeni kulometem ke stodole (kde se četa majora Chugunova ukrývala) a se zápalnými střelami způsobili její požár. Každý člen Chugunovovy skupiny, který se snažil uniknout, byl zastřelen. Krupniksova matka sňala z mrtvol kabáty. Německé velitelství odměnilo vesničany palivem, cukrem, alkoholem a penězi. Meikuls Krupniks a Bernards Škirmants byli Schutzmannen (pomocníci německé policie).

16. Asi týden před událostmi ze dne 27. května 1944 obdržel stěžovatel a jeho četa hlášení od jejich nadřízeného velitele. Ten je informoval o tom, že vojenský soud ad hoc vynesl rozsudek proti obyvatelům zapojeným do zrady Chugunovových mužů a že se od jejich čety vyžaduje, aby rozsudek vykonala. V rozsudku se konkrétně uvádělo, že je třeba „přivést oněch šest Schutzmannen z Mazie Bati před soud“. Stěžovatel tvrdil, že odmítl této operaci velet (vesničané jej znali od jeho dětství, takže se obával o bezpečnost svých rodičů, kteří žili v sousední vesnici). Proto nadřízený velitel pověřil velením této mise jiného partyzána a ten pak vydával rozkazy během operace v Mazie Bati.
17. Dne 27. května 1944 stěžovatel muže ze své jednotky sledoval. Do vesnice nevstoupil, ale skryl se za keřem, odkud mohl pozorovat dům Modestse Krupnikse. Brzy nato uslyšel výkřiky a střelbu a spatřil kouř. Za čtvrt hodiny se partyzáni vrátili sami. Jeden z nich byl poraněn na paži. Jiný nesl šest pušek, deset granátů a velké množství nábojů, které byly zabaveny v domech vesničanů. Jeho jednotka mu později oznámila, že nemohli svou misi splnit, protože vesničané „uprchli, když začala střelba, a dorazili Němci“. Stěžovatel popřel, že by jeho jednotka Mazie Bati vydrancovala. Po návratu na základnu bylo partyzánům přísně vytknuto nadřízeným velitelem, že osoby, na něž byl vydán zatykač, nepředvedli.
18. Následné události
19. V červenci 1944 vstoupila do Lotyšska Rudá armáda a 8. května 1945 se Lotyšsko dostalo pod kontrolu sil SSSR.
20. Po skončení války zůstal stěžovatel v Lotyšsku. Za své vojenské aktivity byl vyznamenán Leninovým řádem, nejvyšším sovětským vyznamenáním. V listopadu 1946 se stěžovatel stal členem Komunistické strany Sovětského svazu. V roce 1957 vystudoval Akademii Ministerstva vnitra SSSR. Následně pak až do svého odchodu do důchodu pracoval stěžovatel jako důstojník v různých odděleních sovětské policie.
21. Dne 4. května 1990 přijal Nejvyšší sovět Lotyšské SSR „Deklaraci o obnovení nezávislosti Republiky Lotyšsko“, v níž se prohlašovalo, že připojení Lotyšska k Sovětskému svazu v roce 1940 bylo nezákonné, nulitní a neplatné a obnovila se právní účinnost základních článků Ústavy z roku 1922. Téhož dne přijal Nejvyšší sovět „Deklaraci o přístupu Republiky Lotyšsko k instrumentům o lidských právech“. „Přístupem“ se rozumělo slavnostní, jednostranné přijetí hodnot zakotvených v příslušných instrumentech: většina úmluv uvedených v deklaraci byla následně Lotyšskem podepsána a ratifikována v souladu se stanoveným postupem.
22. Po neúspěšném coupe d'état dne 21. srpna 1991 přijal Nejvyšší sovět ústavní zákon o státnosti Republiky Lotyšsko prolamující úplnou nezávislost s okamžitým účinkem.
23. Dne 22. srpna 1996 přijal lotyšský parlament „Deklaraci o okupaci Lotyšska“. Deklarace označila anexi lotyšského území ze strany SSSR v roce 1940 za „vojenskou okupaci“ a „nezákonné připojení“. Sovětské obnovení tohoto území pro druhé světové válce bylo označeno za „obnovení okupačního režimu“.
24. Stěžovatelovo odsouzení
25. První předběžné vyšetřování a proces
26. V červenci 1998 Středisko pro dokumentaci důsledků totality, s ústředím v Lotyšsku, postoupilo vyšetřovací spis (o událostech ze dne 27. května 1944) Vrchní prokuratuře Lotyšska. V srpnu 1998 byl stěžovatel obžalován z válečných zločinů. V říjnu 1998 byl stěžovatel předveden před Ústřední soud první instance a byla nařízena jeho vazba. V prosinci 1998 byla sestavena konečná obžaloba a spis byl postoupen Krajskému soudu v Rize.
27. Proces se konal před Krajským soudem v Rize 21. ledna 2000. Stěžovatel tvrdil, že je nevinný.

Zopakoval události ze dne 27. května 1944 a zdůraznil, že všechny oběti útoku byly ozbrojení Schutzmannen. Popřel jakoukoli osobní účast na událostech: pokud jde o různé dokumenty (včetně novinových článků), které svědčily o opaku, stěžovatel vysvětlil, že úmyslně souhlasil s tím, aby historická fakta byla překroucena pro jeho osobní slávu a zvýhodnění v oné době.

28. Krajský soud konstatoval, že spis obsahuje dostatečné důkazy o jeho vině a že stěžovatel spáchal činy odporující pravidlům stanoveným Chartou o Mezinárodním vojenském tribunálu („IMT“) v Norimberku, Haagskou úmluvou (IV) z roku 1907 a Ženevskou úmluvou (IV) z roku 1949. Stěžovatel byl shledán vinným ze spáchání činů odporujících článku 68-3 trestního zákona z roku 1961 a byl mu uložen šestiletý trest odnětí svobody. Stěžovatel i prokurátor se odvolali.
29. Rozsudkem ze dne 25. dubna 2000 Oddělení pro trestní věci tento rozsudek zrušilo a spis vrátilo Vrchní prokuratuře s pokynem, aby provedla další šetření. Mělo za to, že v odůvodnění Krajského soudu jsou mezery, zejména že Krajský soud se nezabýval rozhodujícími otázkami včetně toho, zda Mazie Bati bylo „okupovaným územím“, zda lze stěžovatele a jeho oběti pokládat za „kombatanty“ a zda skutečnost, že německá správa ozbrojila vesničany, z nich učinila „válečné zajatce“ v případě jejich zatčení. Navíc měla prokuratura konzultovat specialisty v oboru historie a mezinárodního trestního práva. Bylo nařízeno okamžité propuštění stěžovatele na svobodu.
30. Senát Nejvyššího soudu zamítl odvolání prokuratury rozsudkem ze dne 27. června 2000, i když vyškrtl požadavek získat radu specialistů, jelikož o právních otázkách musí rozhodovat pouze soud.
31. Druhé předběžné vyšetřování a proces
32. Po obnoveném vyšetřování byl stěžovatel dne 17. května 2001 opět obžalován podle článku 68-3 trestního zákona z roku 1961.
33. Krajský soud v Latgale případ projednal a dne 3. října 2003 vynesl rozsudek zprošťující stěžovatel obvinění z válečných zločinů, avšak shledal jej vinným z banditismu (trestného podle článku 72 trestního zákona z roku 1961), za který je možné uložit trest odnětí svobody ve výši tří až patnácti roků.

Po analýze situace, ve které se Lotyšsko nacházelo v důsledku událostí z roku 1940 a německé invaze, dospěl Krajský soud k závěru, že stěžovatele nelze pokládat za „zástupce okupačních sil“. Naopak, stěžovatel bojoval za osvobození země od okupačních sil nacistického Německa. Lotyšsko bylo inkorporováno do SSSR, stěžovatelovo chování muselo být nazíráno ve světle sovětského práva. Navíc, stěžovatel nemohl rozumně předvídat, že jednoho dne bude označen za „zástupce sovětských okupačních sil“. Pokud jde o operaci v Mazie Bati, Krajský soud akceptoval, že vesničané spolupracovali s německou vojenskou správou a že předali Chugunovovu skupinu Rudých partyzánů wehrmachtu a že útok na vesnici byl proveden na základě rozsudku vojenského soudu ad hoc vytvořeného v rámci oddílu Rudých partyzánů. Krajský soud rovněž akceptoval, že smrt šesti mužů z Mazie Bati je možné pokládat za nezbytnou a ospravedlnitelnou, přihlédně-li se k vojenskému rozkazu. Krajský soud však našel, že takovéto ospravedlnění nelze rozšířit na usmrcení tří žen nebo na zapálení vesnických stavení a že za tyto činy byl stěžovatel odpovědný jako velící důstojník. V důsledku toho, jelikož stěžovatel a jeho muži jednali nad rámec rozsudku vojenského soudu ad hoc, spáchali trestný čin banditismu, za což nesou plnou odpovědnost, která je však již promlčena.

37. Obě strany se odvolaly k Oddělení pro trestní věci. Odvolali se, inter alia, na článek 7 § 1 Úmluvy, přičemž stěžovatel požadoval naprosté zproštění viny a tvrdil, že zákon byl v jeho neprospěch aplikován se zpětnou platností. Prokuratura uvedla, že se Krajský soud dopustil řady vážných pochybení, a to jak faktických, tak i právních: ignoroval, že inkorporace Lotyšska do SSSR byla v rozporu s lotyšskou Ústavou z roku 1922 a s mezinárodním právem, takže byla protiprávní, a že Republika Lotyšsko nadále existovala de jure. Proto stěžovatelovo jednání mělo a muselo být analyzováno podle lotyšského a mezinárodního práva, spíše než podle

sovětského práva. Kromě toho prokuratura kritizovala hodnocení důkazů v daném případě Krajským soudem. Podle jejího názoru se soud opřel o řadu tvrzení stěžovatele, která nejen že se neopírala o důkazy, ale, v rozporu s obsahem důkazů, o stěžovatelovo tvrzení, že vesničané z Mazie Bati byli ozbrojenými kolaboranty s německou vojenskou správou, kteří pomohli wehrmachtu zlikvidovat Chugunovovy partyzány; že partyzánský tribunál ad hoc byl vytvořen v rámci stěžovatelova oddílu a že účelem operace v Mazie Bati nebyla hromadná poprava, nýbrž zatčení vesničanů.

38. Rozsudkem ze dne 30. dubna 2004 Oddělení pro trestní věci povolilo odvolání prokuratury, zrušilo rozsudek Krajského soudu v Latgale a shledalo stěžovatele vinný z trestných činů odporujících článku 68-3 trestního zákona z roku 1961. Po přezkoumání důkazů Oddělení pro trestní věci konstatovalo následující:

„...Takže V. Kononov a partyzáni ze zvláštní skupiny nařídili zabavit zbraně, které byly rozdány, aby se vesničané mohli bránit, a zabili devět civilistů z vesnice, šest z nich za živa upálili včetně tří žen, jedné ve vysokém stadiu těhotenství. Zapálili také dvě hospodářství.

Napadením oněch devíti civilistů z vesnice Mazie Bati, kteří se bojů nezúčastnili, ukradením jejich zbraní a jejich zabitím, V. Kononov a partyzáni pod jeho velením ... spáchali hrůzné porušení zákonů a obyčejů války zakotvených:

- v článku 3 1 písm. a) Ženevské úmluvy ze dne 12. srpna 1949 o ochraně civilních osob v době války ..., která stanoví, že osoby, které se aktivně neúčastní na nepřátelství, nesmějí být podrobeny ohrožení života, zejména vraždě všeho druhu, ponižování, krutému zacházení a mučení; písm. d) (téhož odstavce), které stanoví, ... že vynášení trestů a provádění poprav bez předchozího rozsudku vyneseného řádně ustanoveným soudem, poskytujícím všechny právní záruky uznané jako nezbytné civilizovanými národy, je zakázáno; článek 32, který zakazuje vraždu, mučení a všechny další druhy brutality proti chráněným osobám, a článek 33, který stanoví, že žádná chráněná osoba nesmí být trestána za trestný čin, který osobně nespáchala, a zakazuje kolektivní tresty a všechna opatření zastrahování a drancování ve vztahu ke chráněným osobám a jejich majetku;

- v článku 51 2 Dodatkového protokolu k (výše uvedené) Úmluvě, týkajícího se ochrany obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů, přijatého dne 8. června 1977 ..., který stanoví, že civilní obyvatelstvo jako takové, jakož i jednotliví civilisté, nesmějí být předmětem útoku, a zakazuje akty násilí nebo jeho hrozby, jehož primárním účelem je šířit teror mezi civilním obyvatelstvem; 4 písm. a), (stejného článku), který zakazuje indiskriminační útoky nezaměřené na specifické vojenské cíle; 6 (stejného článku), který zakazuje útoky proti civilnímu obyvatelstvu nebo civilistům formou represálií; článek 75 2 písm. a) ... který zakazuje násilí proti životu, zdraví nebo fyzickému či psychickému blahu osoby, zejména vraždu, mučení všeho druhu, ať už fyzické nebo mentální, a ponižování; písm. d) (stejného článku), které zakazuje kolektivní trestání.

Tím, že V. Kononov a jeho partyzáni jednali s obzvláštní krutostí a upálili zaživa těhotnou vesničanku ... porušili zákony a obyčeje války uvedené v prvním odstavci článku 16 Ženevské úmluvy ..., který stanoví, že nastávající matky musí být objektem zvláštní ochrany a respektu.

Obdobně, zapálením (obytných) domů a dalších budov patřících vesničanům ... Meikulsi Krupnikovi a Bernardu Škimantsovi porušili V. Kononov a jeho partyzáni ustanovení článku 53 této Úmluvy, který zakazuje destrukci, pokud tato není absolutně nezbytná pro vojenské operace, a článku 52 prvního Dodatkového protokolu ... který stanoví, že civilní vlastnictví nesmí být cílem útoku nebo represálií. ...

Ve světle výše uvedeného musí být činy spáchané V. Kononovem a jeho muži klasifikovány jako válečné zločiny ve smyslu odst. 2 písm. b) článku 6 Charty o Mezinárodním vojenském tribunálu v

Norimberku, který stanoví, že vražda či mučení civilistů na okupovaném území, devastace soukromého vlastnictví, bezohledné ničení vesnic nebo devastace, která není ospravedlnitelná vojenskou nutností, zakládají porušení zákonů a obyčejů války, takže jsou válečnými zločiny.

Činy spáchané V. Kononovem a jeho partyzány musí být rovněž klasifikovány jako „závažná porušení“ ve smyslu článku 147 ... Ženevské úmluvy ...

V důsledku toho ..., je V. Kononov vinen spácháním trestného činu ve smyslu článku 68-3 trestního zákona...

Z materiálu založeného ve spisu k danému případu vyplývá, že po válce byli přeživší členové rodin zabitých (lidí) bezohledně pronásledováni a podrobeni represáliím. Po obnovení lotyšské nezávislosti byli všichni zabití rehabilitováni. V potvrzeních o rehabilitaci bylo uvedeno, že nespáchali „zločiny proti míru (nebo) humanitě, trestné činy ... ani se nepodíleli ...na politickém útlaku ... nacistického režimu“...

1. Kononov musí být shledán subjektem (právních ustanovení) válečného zločinu v souladu s článkem 43 prvního Dodatkového protokolu k Ženevské úmluvě ..., který stanoví, že komatanti, tj. osoby, které mají právo se přímo účastnit nepřátelských aktů, jsou členové ozbrojených sil strany konfliktu.

Během druhé světové války byl V. Kononov členem ozbrojených sil belligerentní strany, (jmenovitě) SSSR, a účastnil se aktivně na vojenských operacích, které organizoval.

1. Kononov byl vyslán na speciální misi do Lotyšska s jasnými rozkazy bojovat v týlu nepřítele a organizovat zde exploze.

Četu, které velel V. Kononov, nelze pokládat za skupinu dobrovolníků, protože byla organizována a řízena ozbrojenými silami jedné z belligerentních stran, (jmenovitě) SSSR, to je potvrzeno materiálem zařazeným ve spise. Obdobně, v době zločinu, který byl spáchán V. Kononovem a z něhož byl také obviněn, byl stěžovatel aktivní jako komatant, velící ozbrojené skupině, která měla právo účastnit se vojenských operací jako integrální součást ozbrojených sil belligerentní strany.

1. Kononov bojoval na lotyšském území okupovaném Sovětským svazem a ani fakt, že zde v uvedené době existovala dvojí okupace (Německo zde bylo další okupující mocností), ani fakt, že SSSR byl součástí protihitlerovské koalice, nemá vliv na jeho status válečného zločince.

Oddělení pro trestní věci má za to, že všichni vesničané zavraždění v Mazie Bati musí být pokládáni za civilisty ve smyslu článku 68-3 trestního zákona a ustanovení mezinárodního práva.

Podle článku 50 prvního Dodatkového protokolu k Ženevské úmluvě ..., se za civilistu pokládá každá osoba, která nepatří do jedné z kategorií osob uvedených v článku 43 tohoto Protokolu nebo v článku 4 Úmluvy.

Atributy popsané ve výše uvedených člancích, které jsou specifické pro (určité) kategorie lidí a které je vylučují z definice civilistů, se na zabitě vesničany nevztahují.

Skutečnost, že vesničané dostali zbraně a munici, z nich nedělá komatanty a nesvědčí o úmyslu na jejich straně vést vojenské operace. ...

Bylo prokázáno ... že Chogunovova skupina partyzánů byla zlikvidována německým vojenským oddílem, což též potvrzují průzkumné záznamy velitelství ...

Spis k danému případu neobsahuje žádný důkaz o tom, že by se vesničané byli zúčastnili na uvedené operaci.

Skutečnost, že Meikuls Krupniks informoval Němce o přítomnosti partyzánů v jeho kůlně, jej nevyklučuje z kategorie „civilistů“.

Pan Krupniks žil na území okupovaném Německem a neexistují pochybnosti o tom, že přítomnost partyzánů na jeho farmě v době války znamenala pro něho a jeho rodinu nebezpečí. ...

Skutečnost, že vesničané měli ve svých domovech zbraně a že (pravidelně) drželi v noci hlídky, ještě neznamena, že se účastnili vojenských operací, ale dokazuje skutečné obavy z útoku.

Všichni občané, ať už za války či v době míru, mají právo bránit sebe i své rodiny, jsou-li jejich životy ohroženy.

Ze spisu k případu vyplývá, že Rudí partyzáni, včetně Chugunovovy skupiny, užívali násilí proti civilistům; zapříčinili tak, že se civilní obyvatelstvo obávalo o svou bezpečnost.

Oběť (K.) dosvědčila, že Rudí partyzáni plenili domy a často zabírali zásoby potravin.

Trestné jednání partyzánů bylo zaznamenáno ve zprávách velitelů (S. a Č.), což naznačuje, že Rudí partyzáni plenili a vraždili a páchali jiné trestné činy proti místnímu obyvatelstvu. Mnozí lidé měli dojem, že se neúčastní boje, nýbrž nájezdů. ...

Ze spisu k případu vyplývá, že z vesničanů, kteří byli zabiti v Mazie Bati v letech 1943 a 1944, byli (pouze) Bernards Skirmants a jeho manželka členy Lotyšské národní gardy (aizsargi). Archivy neobsahují žádné informace, jež by prokazovaly, že by se některá z dalších obětí účastnila aktivit té či oné organizace ...

Oddělení pro trestní věci má za to, že skutečnost, že se výše zmíněné osoby podílely na aktivitách Lotyšské národní gardy, neumožňuje, aby byly klasifikovány jako komatanti, jelikož nebylo o nich shledáno, ... že se podílely na vojenských operacích organizovaných ozbrojenými silami belligerentní strany.

Bylo prokázáno, ... že německá vojenská jednotka byla ve vesnici Mazie Bati a že vesničané nevykonávali žádnou vojenskou povinnost, ale (naopak), že se jednalo o sedláky.

V době (uvedených) událostí byli doma a připravovali se na oslavu Svatodušních svátků. Mezi mrtvými byli nejen muži (kteří byli ozbrojení), ale také ženy, z nichž jedna byla ve vysokém stupni těhotenství a tudíž měla právo na zvláštní ... ochranu podle Ženevské úmluvy.

Při klasifikaci zabitých osob jakožto civilistů nemá Oddělení pro trestní věci žádné pochybnosti o jejich statusu; i kdyby tu však nějaké pochybnosti existovaly, první Dodatkový protokol stahoví, že v případě pochybností musí být každý pokládán za civilistu. ...

Jelikož Lotyšsko nepřistoupilo k Haagské úmluvě z roku 1907, nemůže tento dokument sloužit jako základ pro (nalezení) porušení.

Válečné zločiny jsou zakázány a všechny země jsou povinny odsoudit každého, kdo je z nich shledán vinným, protože takovéto zločiny jsou integrální součástí mezinárodního práva bez ohledu na to, zda jsou strany konfliktu stranami mezinárodních smluv. ...“

39. Oddělení pro trestní věci vyloučilo dvě tvrzení o tom, že nebylo prokázáno k určitému

standardu zejména to, že se tvrzených vražd a mučení dopustil samotný pachatel. S ohledem na shledání viny ze spáchání závažného trestného činu a jelikož byl již vyššího věku, churavý a neškodný, uložilo mu Oddělení pro trestní věci okamžitě trest odnětí svobody na jeden rok a osm měsíců, který se pokládal za odpykaný vzhledem k jeho předprocesní vazbě.

40. Rozsudkem ze dne 28. září 2004 zrušil senát Nejvyššího soudu stěžovatelovo odvolání:

„... Jelikož byl V. Kononov kombatantem a spáchal uvedený trestný čin na území okupovaném Sovětským svazem, opřelo Oddělení pro trestní věci svůj rozsudek o rozhodnutí vyšších zastupitelských orgánů Lotyšské republiky, o relevantní mezinárodní smlouvy a o další důkazy v jejich celku, které byly ověřeny a vyhodnoceny podle trestně procesních předpisů.

V deklaraci Nejvyšší rady ... ze dne 4. května 1990 o obnovení nezávislosti Lotyšské republiky bylo konstatováno, že ultimatum předané dne 16. června 1940 vládě Lotyšské republiky bývalým stalinistickým Sovětským svazem je třeba pokládat za mezinárodní zločin, protože Lotyšsko bylo okupováno a v důsledku toho byla zrušena jeho suverenita. (Avšak) Lotyšská republika nadále existovala jako subjekt mezinárodního práva, jelikož byla uznána více než padesáti státy světa ...

Po analýze meritu rozsudku senát ... konstatuje, že pokud se jedná o to, že Oddělení pro trestní věci shledalo, že jednání V. Kononova spadá pod rozsah článku 68-3 trestního zákona, bylo toto jednání charakterizováno správně, jelikož ten ve svém postavení belligerenta a kombatanta na lotyšském území okupovaném Sovětským svazem porušil zákony a obyčeje války, když plánoval a řídil vojenskou operaci za účelem represálií proti civilistům, zejména proti obyvatelům vesnice Mazie Bati, z nichž devět bylo usmrceno ... (a) jejich majetek byl rozkraden (nebo) spálen.

Jak odvolací soud (správně) poznamenal, ani skutečnost, že lotyšské území byl podrobena dvěma sukcesivním okupacím za druhé světové války (z nichž jednou byla okupace Německem; „duální okupací“ slovy odvolacího soudu), ani skutečnost, že SSSR byl členem protihitlerovské koalice, neměnily nic na statusu V. Kononova jako osoby vinné válečným zločinem.

Pokud jde o tvrzení, ... že shledáním V. Kononova vinným z uvedeného válečného zločinu (odvolací) soud porušil ustanovení článku 6 trestního zákona ... ohledně časového omezení aplikovatelnosti trestního zákona, má (senát) za to, že musí být odmítnuto z níže uvedených důvodů.

Rozsudek ukazuje, že odvolací soud aplikoval Úmluvy, a to Ženevskou úmluvu ze dne 12. srpna 1949 ... a (její) Dodatkový protokol ze dne 8. června 1977 ..., na válečný zločin, z něhož byl V. Kononov obžalován, a to bez ohledu na to, kdy vstoupil v platnost. Toto je konsistentní s Úmluvou OSN ze dne 26. listopadu 1968 o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti lidskosti. Odvolací soud konstatoval, že Lotyšská republika, která byla okupována Sovětským svazem, nemohla přijmout (v tomto ohledu) opatření dříve. S odvoláním na princip neaplikovatelnosti promlčení odvolací soud vyhověl závazkům vznikajícím podle mezinárodních smluv a shledal osoby vinnými ze spáchání daných zločinů trestně odpovědnými bez ohledu na den, kdy byly spáchány.

Jelikož rozsudek charakterizoval porušení zákonů a obyčejů války, z něhož byl V. Kononov obviněn, jako válečný zločin ve smyslu odst. 2 písm. b) článku 6 Charty Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku ... a ... podle výše uvedené Úmluvy OSN ze dne 26. listopadu 1968 nepodléhají ... válečné zločiny ... promlčení, ... senát shledává, že tyto činy byly správně subsumovány pod článek 68-3 trestního zákona ...

Neexistuje základ pro tvrzení, ... že ... Deklarace Nejvyšší rady ze dne 4. května 1990 o obnově nezávislosti Lotyšské republiky a Deklarace Parlamentu ze dne 5. srpna 1996 o okupaci Lotyšska jsou pouhými politickými prohlášeními, které soudu brání v tom, aby je použil jako základu pro svůj rozsudek, a že jim nelze retrospektivně přiznat účinnost.

Senát shledává, že obě deklarace jsou státními konstitučními akty, o jejichž legalitě není pochyb.

Ve svém rozsudku (vyneseném po vyhodnocení důkazů) při jednání (odvolací soud) nalezl, že jakožto komatant V. Kononov organizoval, velel a řídil partyzánskou vojenskou operaci s cílem provést represálie formou masakru civilního obyvatelstva vesnice Mazie Bati a vyplenit a zničit selské usedlosti. Za této situace odvolací soud správně nalezl, že činy jednotlivých členů jeho skupiny ... nelze pokládat za (pouhé) excesy na straně těch, kteří je spáchali.

V souladu s principy trestního práva upravujícími odpovědnost organizovaných skupin, jsou členové (skupiny) spolupachatelé zločinu, a to nezávisle na tom, jakou roli při jeho uskutečnění hráli.

Tento princip odpovědnosti členů organizované skupiny je uznán v článku 6 Charty Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku, který stanoví, že vůdci, organizátoři, podněcovatelé a spolupachatelé účastníci se na výkonu společného plánu jsou odpovědní za všechny činy spáchané kteroukoli osobou při uskutečňování tohoto plánu.

V důsledku toho argument, že odvolací soud použil testu „objektivní odpovědnosti¹¹, aby nalezl při nedostatku důkazů V. Kononova vinným z činů spáchaných členy speciální skupiny, kterou vedl,, aniž by posoudil jeho subjektivní postoj k jejich důsledkům, je neopodstatněný. ...“

1. Relevantní vnitrostátní právo a praxe
2. Trestní zákon z roku 1926
3. Nařízením ze dne 6. listopadu 1940 nahradil Nejvyšší sovět Lotyšské SSR existující lotyšský trestní zákon trestním zákonem Sovětského Ruska, který se tak stal v Lotyšsku aplikovatelným (dále jen „trestní zákon z roku 1926“). Relevantní ustanovení tohoto zákona, platná během druhé světové války, zněla takto:

„Článek 2

Tento zákon se aplikuje na všechny cizince v RSFSR (Ruská sovětská federativní socialistická republika), kteří spáchají společensky nebezpečné činy na území RSFSR nebo mimo území SSSR, jsou-li zatčeni na území RSFSR.

Článek 3

Odpovědnost občanů z jiné sovětské federativní socialistické republiky se určí v souladu se zákony RSFSR, pokud spáchali trestné činy buď na území RSFSR nebo mimo území SSSR, pokud byli zatčeni a předáni soudu nebo vyšetřujícímu orgánu na území RSFSR.

Odpovědnost občanů federativních socialistických republik za trestné činy spáchané na území Svazu se určí v souladu se zákony místa, kde byl trestný čin spáchán.

Článek 4

Odpovědnost cizinců za trestné činy spáchané na území SSSR se určí v souladu se zákony místa, kde byl trestný čin spáchán.“

42. Hlava IX trestního zákona z roku 1926 měla v záhlaví „Vojenské trestné činy“ a obsahovala tato relevantní ustanovení:

„Článek 193-1

Vojenskými trestnými činy jsou trestné činy spáchané vojenským personálem ve službách Rudé

armády dělníků a rolníků nebo Rudého námořnictva dělníků a rolníků nebo osobami přidělenými k údržbářským týmům nebo periodicky přidělenými do teritoriálních oddílů, jestliže tyto trestné činy směřují proti zřízenému řádu vojenské služby a vzhledem ke své povaze a významu nemohou být spáchány občany, kteří neslouží u armády či námořnictva. ... Článek 193-3

Jestliže voják nesplní legitimní rozkaz vydaný v boji, bude to mít za následek aplikaci opatření na ochranu společnosti ve formě nejméně jednoho roku uvěznění. Jestliže má toto nesplnění rozkazu škodlivý účinek na bojové operace, aplikuje se nejvyšší opatření pro ochranu společnosti (tj. trest smrti) ...

Článek 193-17

Nájezdy, tj. okrádání civilistů o jejich majetek během boje pod hrozbou zbraní nebo pod záminkou zabavení pro vojenské účely a zabírání osobních věcí mrtvým nebo zraněným pro osobní prospěch má za následek nejvyšší opatření pro ochranu společnosti spolu s konfiskací všech věcí patřících pachateli.

Jsou-li zde polehčující okolnosti, sníží se trest na nejméně tříleté uvěznění na samotce.

Článek 193-18

Nezákonné činy násilí vojáky v době války nebo během boje mají za následek aplikaci opatření na ochranu společnosti ve formě nejméně tříletého uvěznění na samotce.

Jsou-li zde přitěžující okolnosti, aplikuje se nejvyšší opatření na ochranu společnosti.

43. Článek 14 (a poznámky k tomuto článku) trestního zákona z roku 1926 stanovil následující:

„Trestní řízení nemusí být zahájeno, jestliže:

(a) uplynulo deset let od spáchání trestného činu v případě trestných činů, za něž je možné uložit trest uvěznění více než pět let, a těch trestných činů, za něž zákon ukládá trest uvěznění na nejméně jeden rok;

(b) uplynuly tři roky od spáchání trestného činu v případě trestných činů, za něž je možné uložit trest uvěznění mezi jedním a pěti roky, a těch trestných činů, za něž zákon ukládá trest uvěznění na nejméně šest měsíců;

(c) uplynul jeden rok od spáchání trestného činu v případě všech ostatních trestných činů.

Poznámka 1: V případě stíhání za kontrarevoluční zločiny se ponechává aplikace promlčení v daném případě volné úvaze soudu. Jestliže však soud shledá, že promlčení nelze aplikovat, musí být rozsudek smrti zastřelením změněn buď na prohlášení, že daná osoba je nepřitelem dělníků, spolu s odnětím jejího občanství SSSR a vypovězením ze SSSR, nebo na uvěznění na dobu nejméně dvou let.

Poznámka 2: V případě osob stíhaných pro aktivní kampaň proti dělnické třídě a revolučnímu hnutí při výkonu přísně tajných povinností za carského režimu nebo ve službě kontrarevolučních vlád během (ruské) občanské války jsou aplikace promlčení a změna trestu smrti zastřelením ponechány volné úvaze soudu.

Poznámka 3: Promlčecí lhůta stanovená v tomto článku se nevztahuje na činy stíhané podle tohoto zákona cestou správního řízení. Donucovací opatření ve vztahu k těmto činům mohou být vykonána pouze do jednoho měsíce ode dne, kdy byly spáchány.“

1. Trestní zákon z roku 1961

2. Dne 6. ledna 1961 nahradil Nejvyšší sovět Lotyšské SSR zákon z roku 1926 trestním zákonem z roku 1961, který nabyl účinnosti dne 1. dubna 1961. Relevantní ustanovení zněla takto:

„Článek 72 (pozměněn zákonem ze dne 15. ledna 1998)

Trestným činem podléhajícím trestu odnětí svobody od tří do patnácti let ... nebo smrtí ... je organizování ozbrojených skupin s cílem útočit na závazky státu, soukromé závazky, na orgány, organizace nebo soukromé jednotlivce nebo být členem takových skupin nebo se účastnit útoků, které páchají.

Článek 226

Trestné činy uvedené v tomto zákoně se pokládají za vojenské trestné činy, jsou-li spáchány vojenským personálem ... proti ustanovenému řádu vojenské služby. ...

Článek 256 (zrušen zákonem ze dne 10. září 1991)

Trestným činem, podléhajícím trestu odnětí svobody od tří do deseti let nebo smrtí, je napadat, ničit majetek, páchat násilí proti obyvatelstvu kraje podléhajícímu útoku nebo nezákonně zabavovat majetek pod záminku vojenské nezbytnosti.“

45. Článek 45 trestního zákona z roku 1961 stanovil, že promlčení se neaplikuje automaticky na trestné činy podléhající trestu smrti, nýbrž že se ponechává k volné úvaze soudu.

46. Trestní zákon z roku 1961 zůstal v platnosti (s určitými změnami) i poté, co Lotyšsko získalo zpět svou samostatnost.

47. Zákonem přijatým dne 6. dubna 1993 vložila Nejvyšší rada do zvláštní části trestního zákona z roku 1961 novou Hlavu 1-a, která obsahuje ustanovení, označující za trestné takové činy, jakými jsou genocidium, zločiny proti lidskosti nebo míru, válečné zločiny a rasová diskriminace.

48. Nový článek 68-3 upravující válečné zločiny zní takto:

„Každá osoba shledaná vinnou ze spáchání válečného zločinu tak, jak je definován v relevantních právních úmluvách, tj. porušení zákonů a obyčejů války vraždou, mučením, rabováním civilního obyvatelstva na okupovaném území nebo rukojmí či válečných zajatců, deportace těchto lidí nebo jejich podrobení nucené práci nebo neoprávněné zničení měst a zařízení, se trestá doživotním vězením nebo uvězněním na dobu tří až patnácti let.“

49. Tentýž zákon začlenil do trestního zákona z roku 1961 článek 6-1, umožňující zpětnou aplikaci trestního zákona u zločinů proti lidskosti a válečných zločinů:

„Osoby shledané vinnými ze spáchání zločinů proti lidskosti, genocidy, zločinů proti míru nebo válečných zločinů mohou být odsouzeny bez ohledu na to, kdy byly tyto zločiny spáchány.“

50. Článek 45-1, začleněný tímtež zákonem do trestního zákona z roku 1961, vyňal tyto zločiny z promlčení:

„Promlčení trestní odpovědnosti se nevztahuje na osoby vinné spácháním zločinů proti lidskosti, genocidy, zločinů proti míru a válečných zločinů.“

1. Trestní zákon z roku 1998

2. Trestní zákon z roku 1961 byl od 1. dubna 1999 nahrazen trestním zákonem z roku 1998. Podstata článků 6-1, 45-1 a 68-3 trestního zákona z roku 1961 se znovu objevila v trestním

zákonu z roku 1998.

III. Relevantní mezinárodní právo a praxe

52. Zákony války se nenacházejí pouze ve smlouvách, „nýbrž v obyčejích a praxi států, které postupně získaly univerzální uznání, a v obecných principech spravedlnosti aplikovaných právníky a praktikovaných vojenskými soudy“.
53. „Ženevské právo“ (1864 - 1949) o zacházení s osobami a majetkem pod kontrolu nepřítele
54. Úmluva o zlepšení podmínek zraněných vojáků v poli („Ženevská úmluva z roku 1864“)
55. První Ženevská úmluva (později nahrazena) upravovala minimální standardy pro „raněné či nemocné kombatanaty“ tak, že „ať už náleží jakémukoli národu“, musejí být „shromažďováni a má být o ně postaráno“.
56. Úmluva o zlepšení podmínek zraněných a nemocných vojáků v poli („Ženevská úmluva z roku 1906“)
57. Tato Úmluva svěřila ochranu a poskytnutí statusu válečného zajatce a zraněných či nemocných kombatanů do pravomoci nepřítele.
58. Úmluva o zlepšení podmínek zraněných a nemocných vojáků v poli („Ženevská úmluva z roku 1929“)
59. Tato Úmluva (nahrazená Ženevskou úmluvou 1 z roku 1949) odrážela zkušenosti z první světové války. Neobsahovala ustanovení o generální participaci.
60. Úmluva o zacházení s válečnými zajatci („Úmluva o válečných zajatcích z roku 1929“)
61. Tato Úmluva obsahoval rozsáhlá pravidla o zacházení s válečnými zajatci. První světová válka odhalila nedostatky v relevantních ustanoveních Haagské úmluvy a pravidel z roku 1907 (viz níže odstavce 85 - 91), která měla být nahrazena touto Úmluvou. Úmluva uznala, že oprávnění ke statusu válečného zajatce je odvozeno od zachování statusu kombatananta ve smyslu právním podle Haagských pravidel z roku 1907. Úmluva zavedla ochranu válečných zajatců a zajistila, aby s nimi bylo zacházeno lidsky. Ženám se zaručuje zvláštní ochrana.
62. Návrh Mezinárodní úmluvy o podmínkách a ochraně civilních osob nepřátelského občanství, které se nacházejí na území belligerenta nebo na území jím okupovaném („Návrh Tokijské úmluvy z roku 1934“)
63. Tento návrh Úmluvy zdokonaloval standardy ochrany nepřátelských civilních osob, žijících na okupovaném území na území belligerenta. Měl být projednán na konferenci v roce 1940, avšak mezitím vypukla druhá světová válka. Návrh měl později vliv na diskusi o Ženevské úmluvě (IV) z roku 1949 a je významný pro svou negativní definici civilních osob (konsistentní s Oxfordským manuálem z roku 1880) a pro rozlišování mezi kombatanaty a civilními osobami:
64. Články 9 a 10 vyžadovaly ochranu „nepřátelských civilních osob“ před násilím a zakázanými represáliemi vůči nim.
65. Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci („Ženevská úmluva III z roku 1949“)
66. Ve své relevantní části Úmluva stanoví toto:

„Čl. 5. Tato Úmluva se vztahuje na osoby uvedené v článku 4 od doby, kdy spadnou pod moc nepřítele, do doby jejich konečného propuštění a repatriace.

Vznikne-li i pochybnost, zda osoby, které spáchaly belligerentní čin a upadly do rukou nepřítele, patří do některé z kategorií uvedených v článku 4, budou se tyto osoby těšit ochraně podle této Úmluvy až do doby, kdy bude jejich status určen příslušným tribunálem.“

7. Ženevská úmluva o ochraně civilních osob za války („Ženevská úmluva IV z roku 1949“)
8. Zvláštní ochrana byla poskytnuta nastávajícím matkám v článku 16.
9. Článek 32 upravuje zvláštní ochranu před špatným zacházením osobám v moci nepřítele a článek 33 uznává zákaz kolektivních trestů, okrádání a represálií vůči chráněným osobám.
10. Článek 53 uznává, že reálný nebo osobní majetek nelze ničit, pokud to není absolutně nutné.

11. Zákon a obyčej války před druhou světovou válkou
12. Instrukce pro řízení armád Spojených států (USA) v poli („Lieberův zákon z roku 1863“)
13. Lieberův zákon se pokládá za první pokus o kodifikaci zákonů a obyčejů války. I když se zákon vztahoval pouze na americké vojenské síly, představoval souhrn zákonů a obyčejů války existujících v dané době a měl vliv na pozdější kodifikace.
14. Články 15 a 38 stanovily, že život a majetek mohou být zničeny či zabaveny, pouze pokud to vyžaduje vojenská nezbytnost (viz též níže článek 16 téhož zákona):
15. Článek 16 obsahoval obecný standard chování v ozbrojených konfliktech a zákaz proradnosti.
16. Články 19 a 37 obsahovaly opatření o zvláštní ochraně v souvislosti s ozbrojeným konfliktem.
17. Článek 22 obsahoval princip rozlišování mezi combatanty a civilisty:
18. Článek 44 obsahoval katalog trestných činů a přísných trestů pro vinného vojáka.
19. Článek 47 odkazoval na potrestání podle vnitrostátních trestních zákonů.
20. Zákon uvedl dvě hlavní práva „combatanta“: status válečného zajatce (článek 49) a ochrana před stíháním pro určité činy, ať už trestním či civilním (článek 57).
21. Pojem levée en masse byl upraven v článku 51:

„Jestliže lidé té části napadené země, která dosud není okupována nepřitelem, nebo celé země při postupu nepřátelské armády povstanou, aby pod řádně schváleném masovém povstání odporovali nepříteli, zachází se pak s nimi jako s veřejnými nepřáteli a jsou-li zajati, jsou válečnými zajatci.“

72. Článek 59 upravoval individuální trestní odpovědnost za porušení zákonů a obyčejů války.
73. V článcích 63 až 65 se uvádělo, že použití uniforem je nezákonným aktem zrady, zbavujícím ochrany zákonů a obyčejů války osoby, které se jej dopustily.
74. Spolu s článkem 49 označil článek 71 zvláštní status později zmiňovaný jako hors de combat podle mezinárodního práva:

„Čl. 71. Jestliže někdo záměrně způsobí další zranění nepříteli, který je již zcela (boje) neschopen, nebo jestliže takového nepřitele usmrtí, nebo kdo vybídne vojáky, aby tak učinili, bude v případě řádného odsouzení popraven, jestliže patří k armádě Spojených států, nebo bude zajatým nepřitelem poté, co se tohoto skutku dopustil.“

75. Články 76 a 77 založily závazky zacházet s válečnými zajatci lidsky a přiměřeně, jestliže se pokusí uprchnout.
76. Článek 101 obsahoval zákaz zrádného zranění (který se v dané době chápal stejně jako proradné zranění).
77. Články 88 a 104 obsahovaly ustanovení o trestání špiónů.
78. Deklarace o vzdání se užívání v době války výbušných projektilů o váze nižší než 400 gramů („Svatopetěrburgská deklarace z roku 1868“)
79. Tato Deklarace byla první formální dohodou zakazující používání určitých zbraní za války. V preambuli se zmiňují tři principy zákonů a obyčejů války: jediným legitimním účelem ve válce je oslabit vojenské síly nepřitele, existuje určitý limit pro prostředky, které lze proti silám nepřitele použít, a zákony a obyčej války nepromíjejí násilí proti osobám, které jsou hors de combat.
80. Návrh mezinárodní deklarace o zákonech a obyčejích války („Návrh bruselské deklarace z roku 1874“)
81. Tato deklarace nebyl nikdy přijata na diplomatické konferenci v Bruselu v roce 1874, i když se jednalo o další vlivný pokus o kodifikaci.
82. Zákony války pozemní z roku 1880 („Oxfordský manuál z roku 1880“)
83. Oxfordský manuál z roku 1880, ovlivněný Bruselskou deklarací z roku 1874 a navržený Institutem mezinárodního práva, byl určen k tomu, aby pomáhal státům při formulování vnitrostátních právních předpisů o zákonech a obyčejích války.
84. Oddíl obsahující články 23 až 26 byl označen „Špióni“ a pojednával o zacházení s nimi.

85. Článek 32 písm. b) zakazoval, inter alia, zničení veřejného či soukromého majetku, jestliže toto zničení „nebylo vyžádáno imperativní nutností války“.
86. Hlava III stanovila pravidla pro zajetí válečných zajatců. Stanovila právní základ pro jejich zadržení (nešlo o potrestání či pomstu), stanovila, že je třeba s nimi nakládat lidsky (článek 63) a že zbraní lze použít pouze tehdy, pokusí-li se zajatec o útěk (článek 68).
87. Část III Manuálu stanovila tresty pro za porušení pravidel obsažených v Manuálu a pro případ, že se údajného narušitele nepodaří zadržet, stanovil Manuál omezené okolnosti pro represálie belligerenta.
88. Haagská úmluva (IV) o zákonech a obyčejích války pozemní z roku 1907 a připojená pravidla
89. Mezinárodní mírová konference v Haagu roku 1899 byla ukončena přijetím čtyř úmluv, včetně Haagské úmluvy (II) o zákonech a obyčejích války pozemní a jejích připojených pravidel. Tyto dokumenty byly nahrazeny po druhé Haagské mezinárodní mírové konferenci v roce 1907 Haagskou úmluvou (IV) o zákonech a obyčejích války pozemní a jejími připojenými pravidly („Haagská úmluva a pravidla z roku 1907“). Tyto dokumenty se opíraly o návrh Bruselské deklarace z roku 1874 a o Oxfordský manuál z roku 1880.
90. Preambule Haagské úmluvy z roku 1907 zní takto:

„Vzhledem k tomu, že i když se usiluje o nalezení prostředků k ochraně míru a k zabránění ozbrojeným konfliktům mezi národy, je rovněž nutné mít na paměti takový případ, kdy povolání ke zbrani bylo vyvoláno událostmi, kterým nebylo možné předejít;

Prodchnuty touhou sloužit i v tomto extrémním případě zájmům humanity a neustále progresivním stále rostoucím potřebám civilizace;

Pokládajíce za důležité revidovat za tímto účelem obecné zákony a obyčeje války, a to jak za účelem je definovat s větší přesností, tak i stanovit pro ně takové meze, jež by zmírnily jejich tvrdost v nejvyšší možné míře;

Shledaly nezbytným doplnit a vysvětlit v některých jednotlivostech práci První mírové konference, která po Bruselské konferenci v roce 1874 a inspirována myšlenkami diktovanými rozumnou a velkorysou prozíravostí přijala ustanovení s cílem definovat a řídit obyčeje války pozemní.

Podle názoru Vysokých smluvních stran je účelem těchto ustanovení, jejichž znění bylo inspirováno touhou minimalizovat hrůzy války v míře, v jaké to vojenské požadavky umožní, posloužit jako obecné pravidlo pro belligerenty v jejich vzájemných vztazích a v jejich vztazích s obyvatelstvem.

Nebylo však v současné době shledáno možným sladit předpisy upravující všechny okolnosti, jež vznikají v praxi.

Na druhé straně Vysoké smluvní strany jasně nezamýšlejí, aby nepředvídané případy byly, za absence písemného ujednání, ponechány arbitrárnímu posouzení vojenských velitelů.

Dokud nebude vypracován kompletnější kodex zákonů války, Vysoké smluvní strany pokládají za prospěšné prohlásit, že v případech nezačleněných do Pravidel, která přijaly, zůstávají obyvatelé i belligerenti pod ochranou a vládou principů práva národů, tak jak vyplývají z obyčejů ustálených mezi civilizovanými lidmi, ze zákonů humanity a z imperativů veřejného svědomí.

Vysoké smluvní strany prohlašují, že v tomto smyslu musí být zejména chápány články 1 a 2 přijatých Pravidel.“

87. Osmý odstavec výše citované preambule je znám jako „Martensova klauzule“. Téměř identická klauzule byla již začleněna do preambule Haagské úmluvy (II) z roku 1899 a byla ve své podstatě opakována v každé Ženevské úmluvě (I - IV) z roku 1949 a v Dodatkovém protokolu z

roku 1977 (viz níže odstavec 134 - 142).

88. Článek 2 Haagské úmluvy z roku 1907 obsahoval solidární klauzuli " si omnes" v tom smyslu, že se pravidla Haagské úmluvy z roku 1907 aplikují pouze mezi smluvními státy, a to jen tehdy, jsou-li všechny smluvní státy belligerenty. Norimberský rozsudek Mezinárodního vojenského tribunálu později potvrdil, že do roku 1939 byly Haagská úmluva a Pravidla z roku 1907 pokládány pouze za deklaraci zákonů a obyčejů války (viz níže odstavce 118 a 207).

89. Další relevantní ustanovení Haagské úmluvy z roku 1907 znějí následovně:

„Čl.1. Smluvní strany vydají instrukce svým ozbrojeným silám, které budou v souladu s Pravidly respektování zákonů a obyčejů války pozemní, připojenými k této Úmluvě.

...

Čl.3. Belligerentní strana, která poruší ustanovení uvedených Pravidel, bude v případě potřeby odpovědná za vyplacení kompenzace. Bude odpovídat za všechny činy spáchané osobami, které tvoří součást jejich ozbrojených sil.“

90. Články 1 a 2 Haagských pravidel z roku 1907 znějí takto:

„Čl. 1. Zákony, práva a povinnosti války se vztahují nejen na armády, nýbrž i na milice a dobrovolnické sbory splňující tyto podmínky:

1. podléhají velení osoby odpovědné za své podřízené,
2. mají fixní rozlišující odznak na dálku rozeznatelný,
3. nosí otevřeně zbraň a
4. provádějí své operace v souladu se zákony a obyčeji války; v zemích, kde milice a dobrovolnické sbory tvoří armádu nebo její součást, jsou zahrnuty pod označení „armáda“.

Čl. 2. Obyvatelé území, které nebylo okupováno, kteří se při styku s nepřitelem spontánně chopí zbraní, aby tak kladly odpor okupující armádě, aniž by měly předtím čas se zorganizovat podle článku 1, se pokládají za belligerenty, nosí-li otevřeně zbraň a respektují-li zákony a obyčeje války.“

91. Hlava II (články 4 až 20) Haagských pravidel z roku 1907 zahrnovala pravidla identifikující válečné zajatce, požadavek zacházet s nimi humánně (článek 4) a omezení pro opatření přijatá při neposlušnosti vůči příslušným osobám (článek 8).

92. Zpráva Komise o odpovědnosti autorů války a o výkonu trestu („Zpráva mezinárodní komise z roku 1919“)

93. Tato Komise byla pověřena Pařížskou mírovou konferencí, aby připravila, inter alia, zprávu o taktech týkajících se porušení zákonů a obyčejů války silami Německého císařství a spojenců (včetně tureckých důstojníků), o stupni odpovědnosti za takové zločiny členů nepřátelských sil, jakož i o stanovení postupu tribunálu příslušného soudit tyto zločiny. Zpráva byla dokončena v roce 1919 a obsahovala seznam asi 900 údajných válečných zločinců a navrhovala obvinit turecké důstojníky a ostatní ze „zločinů proti zákonům humanity“, a to s odvoláním na Martensovu klauzuli obsaženou v Haagské úmluvě z roku 1907. Ve zprávě byl nevyčerpávající seznam 32 zločinů spáchaných během války pokládáných za odporující existujícím úmluvám a obyčejům včetně vražd a masakrů, mučení civilistů, ukládání kolektivních trestů, bezohledné devastace a ničení majetku, jakož i špatného zacházení se raněnými válečnými zajatci.

94. Pokud jde o individuální trestní odpovědnost. Komise konstatovala:

„Všechny osoby náležející k nepřátelským zemím, bez ohledu na jejich postavení, bez rozdílu hodnosti, včetně hlav státu, které byly vinny zločiny proti zákonům a obyčejům války nebo zákonům humanity, podléhají trestnímu řízení.“

7. Versailleská smlouva z roku 1919
8. Versailleská smlouva z roku 1919 obsahovala řadu ustanovení upravujících mezinárodní proces a potrestání válečných zločinců včetně německého císaře. Ustanovení o stíhání nebyla nikdy aplikována: vydání německého císaře bylo odmítnuto a mezinárodní proces s ostatními údajnými válečnými zločinci byl přenechán Německu samotnému. Článek 229 také ponechal možnost postavit osoby vinné trestnými činy proti občanům jedné z aliančních a sdružených mocností před vojenské soudy příslušné mocnosti.
9. Sevreská smlouva
10. Sevreská smlouva (mírová smlouva mezi Aliančními mocnostmi a Tureckem po první světové válce) obsahuje podobná ustanovení (články 226 až 230) s ustanoveními Versailleské smlouvy, pokud jde o stíhání Aliančními mocnostmi před vojenskými tribunály tureckých důstojníků obviněných z porušování zákonů a obyčejů války. Tato smlouva nebyla nikdy ratifikována, protože po ní následovalo prohlášení o amnestii (podepsané téhož dne jako Lausannská smlouva z roku 1923) Francií, Spojeným královstvím („UK“), Řeckem, Itálií, Japonskem, Rumunskem a Tureckem. V prohlášení se uvádělo, že Řecko a Turecko zaručí „úplnou a kompletní amnestii ... pro všechny zločiny a přečiny spáchané během stejného období, které byly evidentně spojené s politickými událostmi, k nimž došlo během onoho období“ (relevantní období bylo od 1. srpna 1914 do 20. listopadu 1922).
11. Návrh Úmluvy o ochraně civilního obyvatelstva proti novým válečným strojům („Návrh Amsterdamské úmluvy z roku 1938“)
12. Tato Úmluva byla připravena Sdružením pro mezinárodní právo, ale státy ji nikdy neschválily. Její negativní definice civilního obyvatelstva byla konsistentní s definicí Oxfordského manuálu z roku 1880
13. Praxe před druhou světovou válkou
14. Stanný soud USA v letech 1899 - 1902, Filipíny
15. V letech 1901 a 1902 stanné soudy USA soudily mnoho členů vojenského personálu obviněných, inter alia, z porušení zákonů války během protipovstaleckého válečného tažení na Filipínách a zejména z mimosoudních poprav. Několik podání soudců, generálních advokátů a přezkumných orgánů obsahovalo komentáře k zákonům a obyčejům války, k odpovědnosti velících důstojníků a k zacházení s válečnými zajatci. Tyto komentáře měly vliv na pozdější kodifikace. Zmíněné procesy byly ranným příkladem trestního stíhání národního vojenského personálu, obviněného ze zločinů proti nepříteli v rozporu se zákony války, na národní úrovni.
16. V procesu proti majoru Wallerovi přezkumný orgán konstatoval toto:

„Zákony války nesankcionují a duch doby nebude trpět, aby kterýkoli důstojník směl na základě vlastního rozhodnutí způsobit smrt bezbranným zajatcům svěřeným do jeho péče. Jakýkoli jiný názor se podobá metodě divocha a je vzdálen rozumnému požadavku civilizovaných národů, že válku je třeba vést s nejmenší možnou krutostí a bezprávím.“

99. V případě majora Glenna soudce advokát poukázal na to, že když vojáci USA operovali ve složité situaci proti izolovaným bandám povstalců působících jako bojůvky při flagrantním ignorování pravidel civilizované války, nebyli zbaveni „své povinnosti řídit se pravidly války ve snaze vynaložit úsilí ... potlačit povstání a obnovit veřejný pořádek“.
100. V procesu s poručíkem Brownem ve věci vraždy válečného zajatce soudce advokát poznamenal, že na Filipínách existuje „stav veřejné války“ a že zavinění obviněného měl být určeno nikoli podle legis loci, nýbrž z hlediska mezinárodního práva, což znamenalo v daném případě pravidla a obyčeje války.
101. „Lipské procesy“
102. Dále k Versailleské smlouvě zahájilo Německo řízení proti některým osobám před Nejvyšším soudem v Lipsku. Spojenci prezentovali 45 případů (z celkového počtu téměř 900 spisů pojatých do Zprávy mezinárodní komise z roku 1919) týkajících se zacházení s válečnými

zajatci a se zraněnými, jakož i torpedování britské nemocniční lodi. Procesy proběhly v roce 1921. Dvanáct procesů proběhlo v roce 1921 a vyústilo v 6 zproštění viny a 6 odsouzení (uložené tresty byly symbolické). Spojenci se rozhodli, že německým soudům další kauzy nepostoupí.

103. Odsouzení se opírala hlavně o německé válečné právo, avšak existovaly zde některé odkazy na mezinárodní právo.
104. Stíhání tureckých agentů
105. Spojené království velice usilovalo o stíhání tureckých důstojníků za špatné zacházení s válečnými zajatci a za další zločiny spáchané během první světové války. Spojené království bylo pro to, aby jejich zločiny byly stíhány britskými stannými soudy na okupovaných územích, jelikož uvedené zločiny nepadaly „do oblasti municipálního práva“, nýbrž byly pod působností „obyčejů války a pravidel mezinárodního práva“. V roce 1919 byla zahájena řada řízení před stannými soudy, avšak intervenující vnitrostátní orgány v Turecku zabránily tomu, aby se v nich pokračovalo. Konaly se rovněž turecké stanné soudy a i když se jednalo o obžaloby na základě tureckého trestního zákona, opíraly se některé obžaloby o „humanitu a civilizaci“. Jak bylo uvedeno výše, Lausannská smlouva z roku 1923 učinila těmto stíháním konec.
106. Stíhání válečných zločinů během druhé světové války
107. Deklarace o německých válečných zločinech podepsaná zástupci devíti okupovaných zemí („Svatojakubská deklarace roku 1942“)
108. V listopadu 1940 předložili reprezentanti exilových vlád Polska a Československa proti německým vojákům tvrzení o porušování zákonů války. Pro britského premiéra bylo stíhání válečných zločinů součástí válečného úsilí: tak tomu bylo pro všechny státy okupované Německem a pro Čínu okupovanou japonskými vojsky. V roce 1942 přijali reprezentanti území okupovaných silami Osy Svatojakubskou deklaraci o válečných zločinech a jejich potrestání. Její preambule odkazovala na mezinárodní právo a zejména na Haagskou úmluvu z roku 1907, nedovolovala belligerentům v okupovaných zemích páchat násilí na civilistech, znevažovat platné zákony nebo rušit národní instituce.
109. Po této Deklaraci byla vytvořena v roce 1943 Komise OSN pro válečné zločiny („UNWCC“). Měla shromáždit důkazy o válečných zločinech a její spisy sloužily jako záruka pro stíhání vojenských autorit obviněných. Ke konci svého mandátu se jí podařilo shromáždit 8178 spisů o osobách podezřelých z válečných zločinů. Komise přijala úplně seznam trestných činů ze Zprávy mezinárodní komise z roku 1919 (viz výše odstavec 92), který měl být podle potřeby přizpůsoben podmínkám druhé světové války.
110. Stíhání válečných zločinů Sovětským svazem
111. Již v listopadu 1941 SSSR informoval všechny země, s nimiž udržoval diplomatické styky, o válečných zločinech spáchaných zejména nacistickým Německem na okupovaných územích. S cílem zaznamenat zločiny údajně spáchané německými silami a určit identitu osob, které je zavinily, a předvést je před soudy byla dekretem ze dne 2. listopadu 1942 vytvořena „Mimořádná státní komise pro zjišťování a vyšetřování zločinů spáchaných německo-fašistickými okupanty a jejich komplici a škod, které spáchali na občanech, kolchozech, společenských organizacích, státních podnicích a institucích SSSR“. Práce Komise byla později využita v procesech „Krasnodar“ a „Charkov“ (viz níže).
112. První procesy s občany SSSR (komplici a akrovními pomahači německým silám) se konaly v Krasnodaru v roce 1943. Obvinění byli obžalováni a odsouzeni trestními soudy SSSR za vraždu a zradu podle sovětského trestního zákona.
113. Pozdější Moskevská deklarace Spojeného království, USA a SSSR z roku 1943 byla jednou z nejvýznamnějších deklarací z doby druhé světové války ve věci stíhání válečných zločinců. Potvrzovala legitimní roli národních soudů při trestání válečných zločinců a záměr pokračovat v tomto stíhání po válce. Ve své relevantní části zněla takto:

“ ... výše uvedení Spojenci, hovořící v zájmu třiceti dvou států Spojených národů, tímto slavnostně

prohlašují a touto deklarací plně varují takto:

V době uzavření příměří s jakoukoli vládou, která může být v Německu vytvořena, ti němečtí důstojníci a muži a členové nacistické strany, kteří jsou odpovědní nebo kteří byli součástí schvalující strany těchto zvěrstev, masakrů a poprav, budou posláni zpět do zemí, kde tyto ohavné činy byly spáchány, aby tam byli souzeni a potrestáni podle zákonů těchto osvobozených zemí a svobodných států, které zde budou vytvořeny.

Proto Němci, kteří se podílejí na masovém zastřelení polských důstojníků nebo na popravě francouzských, nizozemských, belgických či norských důstojníků nebo chorvatských rolníků, nebo kteří se podíleli na masakrech způsobených na lidu Polska nebo na územích Sovětského svazu, která jsou nyní čištěna od nepřítele, budou vědět, že budou předvedeni zpět na scénu jejich zločinů a souzeni na místě lidmi, kterým ublížili.

Ať ti, kteří si až dosud nezkrvavili ruce nevinnou krví, dostanou výstrahu, aby se nepřipojili k viníkům, neboť uvedení tři spojenci je budou pronásledovat až na konec světa a vydají je žalobcům, aby tak mohla být vykonána spravedlnost.

Tato Deklarace není na překážku souzení těch německých zločinců, jejichž zločiny nelze specificky geograficky lokalizovat a kteří budou potrestáni společným rozhodnutím vlád Spojenců.“

109. Toto poslední ustanovení předvíдалo stíhání německých válečných zločinců Sovětským svazem a první proces se konal v Charkově v prosinci 1943. Prezidium Nejvyššího sovětu vydalo v roce 1943 dekret, v němž byly uvedeny tresty, které bude třeba uložit. V obžalobě se tvrdilo, že němečtí váleční zločinci jsou odpovědní za to, že usmrtili plynem tisíce obyvatel Charkova a jeho oblasti, že napáchali brutální krutosti proti civilnímu obyvatelstvu, že spálili vesnice a vyhlazovali ženy, starce a děti a že popravovali, za živa spalovali a mučili raněné a válečné zajatce. Obžaloba se odvolávala na pravidla války pozemní zakotvená v mezinárodních úmlouvách (na Haagskou úmluvu a Pravidla z roku 1907 a na Ženevskou úmluvu z roku 1929, přičemž Německo obě ratifikovalo) a na univerzálně akceptovaná ustanovení mezinárodního práva. Obžaloba se odvolávala nejenom na odpovědnost německého státu a velení, nýbrž na individuální odpovědnost obviněných (s odvoláním na Lipské procesy). Poté, co obvinění přiznali svou vlastní vinu i vinu svých nadřízených, byli odsouzeni k smrti oběšením. Spravedlivost procesů mohla být později zpochybněna, avšak zprávy o nich byly značně rozšířeny. Sovětský svaz vyčkal na konec války, načež tyto procesy obnovil: procesy proběhly v Kyjevu, Minsku, Rize, Leningradu, Smolensku, Briansku, ve Velkých Lukách a Nikolajovu.

110. Jakmile bylo osvobozeno území Bulharska od německých sil, Bulharský lidový soud odsoudil v prosinci roku 1944 jedenáct Bulharů pro válečné zločiny, přičemž aplikoval Moskevskou deklaraci z roku 1944.

111. Stíhání válečných zločinů v USA

112. a) Polní manuál USA: Pravidla pozemního válčení, 1. října 1940

113. Tento rozsáhlý manuál byl sestaven Ministerstvem války USA v roce 1940 a rozeslán silám v poli. Obsahuje jak obyčejová pravidla války, tak i pravidla vyplývající ze smluv, jichž byly Spojené státy stranou, a interpretuje pravidla ozbrojeného konfliktu aplikovatelná pro nevojenské síly USA v dané době. Manuál popisoval „Základní principy“ takto:

„Mezi tzv. pravidla nebo zákony války patří tři nezávislé základní principy, které zvýrazňují všechna ostatní pravidla nebo zákony civilizovaného válčení, psaná i nepsaná, a jsou obecným vodítkem pro chování, na které se nevztahuje speciálnější pravidlo, a to:

(a) princip vojenské nezbytnosti, podle něhož, s výhradou principů humanity a rytířství, je belligerentní strana oprávněna aplikovat jakýkoli rozsah i druh síly, aby tak nepřítele přinutila k

naprostému podrobení s nejmenším možným vynaložením času, života a peněz,

(b) Princip humanity, zakazující použití takového druhu nebo stupně násilí, které není aktuálně nezbytné pro účel války, a

(c) princip rytířství, který odsuzuje a zakazuje uchýlit se k nečestným prostředkům, nástrojům a chování.“

112. Odstavec 8 Manuálu stanovil:

„Obecné rozdělení obyvatel nepřítele

Obyvatelé nepřítele se ve válce dělí na dvě obecné třídy, známé jako ozbrojené síly a pokojné obyvatelstvo. Obě třídy mají rozdílná práva, povinnosti a handicap a žádná z osob nemůže ve stejnou dobu náležet k oběma třídám.“

113. Manuál pokračoval takto:

„Určení statusu zatčených vojáků:

Určení statusu zatčených vojáků se ponechává na vyšší vojenskou autoritu nebo na vojenské soudy. Zákony války již nepočítají s hromadnými popravami. Povinností velitele je držet zajaté osoby a otázkou, zda se jedná o obyčejné vojáky, protiprávní vojáky či dezertéry, přenechat k rozhodnutí příslušného orgánu.

...

Nepřátelství spáchané jednotlivci, kteří nenáležejí k ozbrojeným silám

Osoby, které se chopí zbraně a spáchají nepřátelské činy, aniž by splňovaly podmínky stanovené zákony války pro uznání za belligerenty, budou v případě jejich zadržení poškozenou stranou podléhat trestu jako váleční zločinci. ...

Právo na proces:

Žádný jednotlivec nebude potrestán za zločiny proti zákonům války, pokud nebude podle rozsudku uloženého pro procesu a po odsouzení vojenským soudem nebo komisí či jiného tribunálu s úplnou jurisdikcí označen ze belligerenta.“

1. b) Ex parte Quirin (1942) 317 U.S. 1

2. V roce 1942 osm německých sabotérů vycestovalo do USA, kde byli zadrženi a souzeni tajnou vojenskou komisí, inter alia, pro zločiny odporující válečnému právu (včetně nošení civilního oblečení s cílem pohybovat se tajně za linií nepřítele a páchat sabotáže, špionáž „a další nepřátelské činy“). Jejich advokáti použili výnos Nejvyššího soudu, který zněl takto:

„V souladu s univerzální dohodou a praxí činí válečné právo rozdíl mezi ozbrojenými silami a mírumilovným obyvatelstvem belligerentních národů a také mezi těmi, kdo jsou zákonnými a legálními a nelegálními kombatanty. Legální kombatanti podléhají zadržení a vazbě jako váleční zajatci vojenskými silami protivníka. Nelegální kombatanti rovněž podléhají zadržení a vazbě, ale navíc jsou souzeni a trestáni vojenskými tribunály za činy, které činí jejich povahu belligerentů nelegální. Špion, který tajně a bez uniformy překročí v době války vojenskou linii belligerenta ve snaze získat vojenské informace a sdělit je nepříteli, nebo nepřátelský kombatant, který bez uniformy tajně překročí linii za účelem vyvolat válku zničením života či majetku, je známým příkladem

belligerenta, o němž je obecně známo, že nemá právo na status válečného zajatce, nýbrž je narušitelem válečného práva podléhajícím procesu a potrestání vojenským tribunálem.“

1. Procesy vedené IMT (Mezinárodními vojenskými tribunály) po druhé světové válce za činy spáchané během této války
2. Postupimská dohoda z roku 1945
3. Postupimská dohoda se týkala okupace a rekonstrukce Německa a dalších národů po okupaci Německa v květnu 1945. Byla vypracovaná a přijatá Sovětským svazem. Spojenými státy a Spojeným královstvím na Postupimské konferenci, která se konala ve dnech 17. července až 2. srpna 1945. Pokud jde o stíhání válečných zločinců, stanovila Dohoda následující:

„Tři uvedené vlády vzaly na vědomí diskusi, která proběhla v minulých týdnech v Londýně mezi britskými, americkými, sovětskými a francouzskými zástupci s cílem dosáhnout dohody o metodách procesu s těmi velkými válečnými zločinci, jejichž zločiny nemají podle Moskevské deklarace z října 1943 žádnou zvláštní územní lokalizaci. Tři uvedené vlády potvrzují svůj záměr předvést tyto zločince před rychlou a jistou spravedlností. Vlády doufají, že londýnská jednání vyústí v rychlou dohodu uzavřenou za tímto účelem a za velmi důležitou otázku pokládají, aby proces s těmito velkými zločinci započal co nejdříve. První seznam obžalovaných bude zveřejněn do 1. září.“

2. Dohoda o stíhání a potrestání velkých válečných zločinců Evropské osy („Londýnská dohoda z roku 1945“)
3. Po bezpodmínečné kapitulaci Německa podepsaly spojené velmoci Londýnskou dohodu z roku 1945:

„Ježto Spojené národy přijímaly čas od času deklarace o jejich záměru předvést válečné zločince před spravedlností;

A ježto Moskevská deklarace ze dne 30. října 1943 o německých zvěrstvech v okupované Evropě stanoví, aby tito němečtí důstojníci a muži a členové Nacistické strany, kteří jsou odpovědni za to, že souhlasili se zvěrstvy a zločiny, byli vráceni do zemí, v nichž byly tyto hrůzné skutky spáchané, aby mohli být souzeni a trestáni podle zákonů těchto osvobozených zemí a svobodnými státy, které zde byly vytvořeny;

A ježto se v této Deklaraci uvádí, že není na překážku tomu, že velcí zločinci, jejichž zločiny nelze specificky lokalizovat, budou potrestáni společným rozhodnutím vlád těchto Spojenců; ...

Článek 1: Po konzultaci s Kontrolní radou pro Německo se zřizuje Mezinárodní vojenský tribunál pro proces se zločinci, jejichž zločiny nelze specificky lokalizovat, ať už budou obviněni individuálně nebo jako členové organizací či skupin nebo obojím způsobem.

Článek 2: Vytvoření, jurisdikce a funkce Mezinárodního vojenského tribunálu jsou uvedeny v Chartě připojené k této Dohodě, která tvoří její integrální součást. ...

Článek 4: Nic v této Chartě není na překážku ustanovením stanoveným v Moskevské deklaraci o vrácení válečných zločinců do zemí, kde své zločiny spáchali. ...

Článek 6: Nic v této Chartě není na překážku jurisdikci nebo pravomoci kteréhokoli národního nebo okupačního soudu vytvořeného nebo v budoucnu vytvořeného na území kteréhokoli Spojence nebo v Německu pro proces s válečnými zločinci.“

3. Charta TMT (Norimberk)
4. Tato Charta byla připojena k Londýnské dohodě z roku 1945. Byl v ní, inter alia, zakotven demonstrativní výčet porušení zákonů a obyčejů války, za která byli odpovědni „velitelé,

organizátoři, podněcovatelé a spolupachatelé“, a stanovily se tresty.

„Článek 1: V souladu s Dohodou podepsanou dne 8. srpna 1945 vládami Spojených států amerických, prozatímní vládou Francouzské republiky, vládou Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku a vládou Svazu sovětských socialistických republik bude vytvořen Mezinárodní vojenský tribunál (dále jen „Tribunál“) pro spravedlivý a rychlý proces a potrestání velkých válečných zločinců Evropské osy.“

„Článek 6: Tribunál vytvořený touto Dohodou zmíněný v jejím článku 1 pro proces a potrestání velkých válečných zločinců Evropské osy bude oprávněn soudit a trestat osoby, které v zájmu zemí Evropské osy, ať už jako jednotlivci nebo jako členové organizací, spáchaly některý z níže uvedených zločinů.

... (b) Válečné zločiny: zejména porušení zákonů a obyčejů války. Tato porušení zahrnují, aniž by byla na ně omezena, vraždu, špatné zacházení nebo deportaci civilního obyvatelstva z okupovaného či na okupovaném území k otrocké práci, vraždu nebo špatné zacházení s válečnými zajatci nebo osob na moři, zabití rukojmích, drancování veřejného či soukromého majetku, svévolné ničení velkoměst, měst nebo vesnic nebo devastaci neodůvodnitelnou vojenskou nezbytností; ...

Velitelé, organizátoři, podněcovatelé a spolupachatelé účastní na formulování nebo realizaci společného plánu nebo konspirace spáchat některý z níže uvedených zločinů, jsou odpovědni za všechny činy vykonané kteroukoli osobou při realizaci takového plánu. ...“

„Čl.8: Skutečnost, že obžalovaný jednal na základě nařízení své vlády nebo nadřízeného, jej nezprošťuje odpovědnosti, avšak může být shledána polehčující okolností při potrestání, jestliže Tribunál rozhodne, že to vyžaduje spravedlnost.“

„Čl. 27: Tribunál má právo uložit obžalovanému, bude-li usvědčen, trest smrti nebo jakýkoli jiný trest, který shledá spravedlivým.

Čl. 28: Vedle kteréhokoli trestu, který uloží, bude mít Tribunál právo zabavit odsouzené osobě veškerý nakradený majetek a nařídit, aby byl vydán Kontrolní radě pro Německo.“

4. Rozsudek Norimberského tribunálu

5. Rozsudek se extensivně odvolal na obyčejovou povahu Haagské úmluvy a Pravidel z roku 1907:

„Tribunál je ... vázán Chartou, která podává definici válečných zločinů a zločinů proti lidskosti. Pokud se jedná o válečné zločiny, pak zločiny definované v článku 6 písm. b) Charty již byly uznány jako válečné zločiny mezinárodním právem, Byl zakotveny v člancích 46, 50, 52 a 56 Haagské úmluvy z roku 1907 a v člancích 2, 3, 4, 46 a 51 Ženevské úmluvy z roku 1929. Při akceptaci tohoto argumentu lze konstatovat, že porušení těchto ustanovení, které znamená dopustit se zločinu, za které mohou být jednotlivci potrestáni, je velmi dobře ustálené.

Argumentuje se však, že Haagskou úmluvou nelze v tomto případě aplikovat kvůli klauzuli o „všeobecné účasti“ v článku 2. ...

Někteří belligerenti v nedávné válce nebyli stranami Úmluvy.

Podle názoru Tribunálu není nutné se touto otázkou zabývat. Pravidla vedení pozemní války zakotvená v Úmluvě znamenají nepochybně pokrok ve srovnání s mezinárodním právem existujícím v době jejího přijetí. Avšak Úmluva výslovně stanoví, že je pokusem „revidovat obecné zákony a obyčej války“, která tak uznala za existující, avšak do roku 1939 byla tato pravidla zakotvená v Úmluvě uznána všemi civilizovanými národy a byla pokládána za deklaratorní, pokud jde o zákony a

obyčje války, které jsou uvedeny v článku 6 písm. b) Charty.“

119. V oddílu pojednávajícím o „právu Charty“ a o zločinech proti míru se v rozsudku uvádělo:

„Haagská úmluva z roku 1907 zakázala uchýlovat se k některým metodám vedení války. Tento zákaz se vztahoval na nelidské zacházení se zajatci, na používání otrávených zbraní, nesprávné užívání vlajek příměří a podobné záležitosti. Mnohé z těchto zákazů byly uvedeny v platnost dlouho před datem Úmluvy; avšak od roku 1907 již byly určitě zločiny trestnými jako zločiny proti zákonům války; avšak Haagská úmluva nikde neoznačuje tyto praktiky jako kriminální, aniž by stanovila nějaký trest nebo se zmiňovala o soudu, který by soudil a trestal zločince. Avšak po mnoho let vojenské tribunály soudily a trestaly jednotlivce vinné z porušení pravidel vedení pozemní války, která jsou zakotvena v Úmluvě. ... Při interpretaci znění Briand-Kellogova paktu je třeba mít na paměti, že mezinárodní právo není produktem nějaké mezinárodní legislativy a že takové mezinárodní smlouvy se musí zabývat obecnými právními principy a nikoli administrativními otázkami řízení. Válečné právo se nenachází pouze ve smlouvách, nýbrž také v obyčejích a praxi států, které postupně získávají obecné uznání a které vyplývají z obecných principů spravedlnosti aplikovaných právníky a praktikovaných vojenskými soudy. Toto právo není statické, nýbrž kontinuální adaptací sleduje potřeby měnícího se světa. Ve skutečnosti v mnoha případech smlouvy pouze vyjadřují a definují s větší přesností právní principy, které již existují.“

5. Charta Tokijského Mezinárodního tribunálu z roku 1946

6. Tato Charta byla schválena jednostranným prohlášením nejvyššího velitele Spojeneckých sil dne 19. ledna 1946. Relevantní část článku 5 Charty stanoví toto:

„Tribunál bude oprávněn soudit a trestat válečné zločince z Dálného východu, kteří jako jednotlivci nebo členové organizací jsou obviněni ze zločinů, mezi které patří zločiny proti míru.

6. Rozsudek Tokijského mezinárodního vojenského tribunálu z roku 1948

7. Pokud jde o status Haagské úmluvy z roku 1907, stanovil rozsudek Tokijského mezinárodního vojenského tribunálu ze dne 12. listopadu 1948 toto:

„... Účinnost některých Úmluv podepsaných v Haagu dne 18. října 1907 jako přímých smluvních závazků byla značně znehodnocena inkorporací tzv. „klauzule o obecné účasti“ na těchto závazcích, která předpokládá, že Úmluva bude závazná pouze tehdy, jestliže budou jejími stranami všichni belligerenti. Účinek této klauzule je v přísném právním smyslu ten, že zbavuje některé Úmluvy jejich závaznosti jako přímých smluvních závazků buď již od samého počátku války nebo během ní, jakmile některá z signatářských mocností, jakkoli bezvýznamná, se připojí k belligerentům. I když závazek dodržovat ustanovení Úmluvy jako závazné smlouvy může být odstraněn působením „klauzule o obecné účasti“ nebo jinak, zůstává Úmluva dobrým důkazem obyčejového práva národů, aby ji mohl Tribunál vzít v úvahu spolu s ostatními dostupnými důkazy při určení obyčejového práva, které je třeba aplikovat za každé dané situace.

7. Norimberské principy

8. V polovině 50. let přijala Komise pro mezinárodní právo sedm „Norimberských principů“, které sumarizují „principy mezinárodního práva uznané“ v Chartě a v rozsudku Mezinárodního soudního tribunálu v Norimberku:

„Princip I: Každá osoba, která spáchá čin, který zakládá zločin podle mezinárodního práva, je za něj odpovědná a podléhá potrestání.

Princip II: Skutečnost, že mezinárodní právo neukládá trest za akt, který zakládá zločin podle mezinárodního práva, nezbavuje osobu, která spáchala uvedený čin, odpovědnosti podle

mezinárodního práva. ...

Princip IV: Skutečnost, že některá osoba jednala na základě rozkazu svého státu nebo nadřízeného, ji nezbavuje odpovědnosti podle mezinárodního práva, pokud ve skutečnosti měla možnost morální volby.

Princip V: Každá osoba obviněná ze zločinu podle mezinárodního práva má právo na spravedlivý proces, pokud se jedná o fakta a právo.

Princip VI: Níže uvedené zločiny jsou trestné podle mezinárodního práva: ...

(b) Válečné zločiny: Poražení zákonů či obyčejů války včetně, nikoli však takto omezeny, vražda, špatné zacházení nebo deportace civilního obyvatelstva v okupovaném nebo na okupovaném území k otrocké práci nebo k jakémukoli jinému účelu, vražda válečných zajatců nebo špatné zacházení s nimi, stejně tak osob na moři, zabití rukojmích, drancování veřejného či soukromého majetku, svévolné ničení velkoměst, měst nebo vesnic nebo devastace neospravedlnitelná vojenskou nezbytností...

Princip VII: Spolupachatelství při spáchání zločinu proti míru, válečného zločinu nebo zločinu proti lidskosti, tak jak jsou uvedeny v principu VI, je zločinem podle mezinárodního práva.“

1. Národní stíhání válečných zločinů pro druhé světové válce za činy spáchané během této války
2. Zákon č. 10 Spojenecké kontrolní rady - Potrestání válečných zločinů, zločinů proti míru a proti lidskosti („Zákon kontrolní rady č.10“) a „případ rukojmích“
3. Zákon č.10 Spojenecké kontrolní rady byl vydán v prosinci roku 1945 Spojeneckou radou pro kontrolu v Německu, aby vytvořil jednotný základ pro stíhání válečných zločinců v Německu (jiných než těch, kteří byli souzeni Mezinárodním vojenským tribunálem v Norimberku). Článek I učinil Moskevskou deklaraci z roku 1943 a Londýnskou dohodu z roku 1945 integrálními částmi tohoto zákona. Článek II odst. 5 stanovil toto:

. „V každém procesu nebo stíhání pro zločin zde uvedený nebude mít obviněný právo na výhody promlčení, pokud půjde o období od 30. ledna 1933 do 1. července 1945. ...“

124. Tento zákon také uznal činy téměř identické s článkem 6 písm. b) Charty Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku za válečné zločiny a stanovil, že jakákoli osoba se dopustí válečného zločinu, ať už jako hlavní pachatel či jako pomocník, jestliže nařídila nebo navedla nebo souhlasila se zločinem nebo byla spojena s plány nebo podniky spojenými se spácháním zločinu nebo jestliže byla členem nějaké organizace nebo skupiny spojené s jeho spácháním. Tresty byly také specifikovány.

125. V případě Rukojmí (Wilhelm List) byli obvinění obžalováni z válečných zločinů a zločinů proti lidskosti spáchaných během 2. světové války, které se převážně vztahovaly k vytvoření plánu odvetného zabíjení v okupovaném území a k hromadným popravám italských vojáků poté, co se vzdali. V rozsudku se konstatovalo, že zločiny uvedené v Chartě o Mezinárodním vojenském tribunálu v Norimberku a v zákoně Kontrolní rady č. 10 jsou deklarací existujících zákonů a obyčejů války.

126. V rozsudku se uvádělo, že List byl:

... zmocněn k tomu, aby pacifikoval zemi vojenskou silou; byl oprávněn potrestat ty, kteří napadli jeho vojáky nebo sabotovali jeho transport a komunikační spoje jako francs tireurs;... To ovšem znamená, že zadržení členové těchto nezákonných skupin neměli právo na to, aby se s nimi zacházelo jako s válečnými zajatci. Obžalovanou stranu nelze vinit pro zabití těchto zadržených členů povstaleckých sil ze žádného zločinu, protože ti byli francs tireurs. „

127. Pokud jde o vojenskou nutnost, konstatovalo se v rozsudku toto:

„Vojenská nutnost dovoluje belligerentovi, s výhradou zákonů války, použít v jakémkoli rozsahu a druhu síly, aby donutil k naprosté podřízenosti nepřítele, a to s nejmenším možným vynaložením času, života a peněz. Obecně tak sankcionuje opatření okupanta, nezbytná k ochraně bezpečnosti jeho sil a k docílení úspěchu jeho operací. Umožňuje zbavit života ozbrojené nepřátele a další osoby, jejichž zničení je v danou chvíli nevyhnutelné při ozbrojeném válečném konfliktu; umožňuje zadržení ozbrojených nepřátel a jiných osob zvláště nebezpečných, avšak neumožňuje zabíjení nevinných obyvatel za účelem pomsty nebo uspokojení chuti zabíjet. Aby bylo zničení majetku zákonné, musí zde být imperativní válečná potřeba. Samoučelné ničení je porušením mezinárodního práva. Musí zde existovat rozumná souvislost mezi ničením majetku a překonáním nepřátelských sil.“

128. I když tribunál musel připustit, že absence formálního vyhlášení války mezi Německem a Itálií vytvořila vážné pochybnosti v tom směru, zda popravení italští důstojníci mohli být označeni za válečné zajatce, tribunál k této skutečnosti nepřihlédl a našel, že jejich hromadná poprava byla „protiprávní a naprosto neospravedlnitelná“.

129. Ostatní národní procesy

130. Po 2. světové válce stihaly různé národní tribunály válečné zločiny spáchané během války. Jednalo se především o stíhání před rakouskými, britskými, kanadskými, čínskými, francouzskými a norskými vojenskými a civilními soudy. Všechny se týkaly porušení zákonů a obyčejů války a mnohé se týkaly nezbytnosti spravedlivého procesu před potrestáním osob podezřelých ze spáchání válečných zločinů. Některé rozsudky zdůraznily legitimní odkaz vnitrostátního tribunálu na mezinárodní zákony a obyčeje války a odkazovaly na pravidla o zbytečnosti ničení civilního majetku, na neoprávněné nošení uniforem nepřítele a na odpovědnost za individuální velení.

131. Pozdější úmluvy

132. Úmluva o nepromlčitelnosti válečných zločinů („Úmluva z roku 1968“)

133. V listopadu 1968 přijalo Valné shromáždění OSN tuto Úmluvu jako reakci na obavy, že by údajní váleční zločinci (2. světová válka), kteří dosud nebyli zadrženi, mohli po čase uniknout postihu.

134. Úmluva z roku 1968 vstoupila v platnost 11. listopadu 1970. Byla ratifikována Sovětským svazem v roce 1969 a Lotyšskem 14. dubna 1992.

135. Článek 1 Úmluvy z roku 1968 stanoví toto:

„Promlčení se nebude vztahovat na následující zločiny, bez ohledu na dobu jejich spáchání:

(a) válečné zločiny, jak jsou definovány ve Statutu Norimberského mezinárodního vojenského tribunálu z 8. srpna 1945 a potvrzeny resolucemi Valného shromáždění Organizace spojených národů 3 (I) ze dne 13. února 1946 a 95 (I) ze dne 11. prosince 1946, zvláště „vážná porušení“ vyjmenovaná v Ženevských úmluvách ze dne 12. srpna 1949 o ochraně obětí války. ...“

2. Evropská úmluva o nepromlčitelnosti zločinů proti lidskosti a válečných zločinů („Úmluva z roku 1974“)

3. Tato Úmluva se vztahuje na zločiny spáchané před jejím přijetím pouze tehdy, jestliže již relevantní zločiny nebyly promlčeny. V počátečním stádiu ji podepsaly pouze dva státy (Francie a Nizozemsko) a Úmluva vstoupila v platnost v roce 2003, kdy ji jako třetí smluvní stát ratifikovala Belgie. SSSR ani Lotyšsko Úmluvu neratifikovaly.

4. Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám ze dne 12. srpna 1949 („Dodatkový Protokol z roku 1977“)

5. Účelem tohoto Protokolu k Ženevským úmluvám bylo rozvinout a stvrdit četné zákony a obyčeje války, pokud jde o „věk“ některých zákonů, o něž se opíraly (zejména o Haagskou úmluvu z roku 1907). Četná jeho ustanovení jsou opětovným potvrzením existujících zákonů a

obyčejů války, zatímco ostatní jsou svou povahou konstitutivní.

6. První dvě „Základní pravidla“ vedení války jsou uvedena v článku 35:

„1. V kterémkoli ozbrojeném konfliktu není právo stran konfliktu na volbu metod a prostředků vedení války neomezené.

2. Zakazuje se používat zbraně, projektily a materiál a metody vedení války takové povahy, jež způsobují zbytečné zranění a zbytečné útrapy.

3. Článek 39 stanoví toto:

„Čl. 39. Emblémy státní příslušnosti

1. Zakazuje se používat v ozbrojeném konfliktu vlajku nebo vojenské emblémy, insignie nebo uniformy neutrálních či jiných států, které nejsou stranami konfliktu.

2. Zakazuje se používat vlajku nebo vojenské emblémy, insignie nebo uniformy strany protivníka při útoku nebo aby bylo možné se krýt, zvýhodnit, chránit před vojenskými operacemi nebo jím bránit.“

3. Článek 41 potvrzuje ochranu těch kombatantů, kteří jsou hors de combat:

„1. Osoba, která je uznána nebo která by měla být za daných okolností uznána jako „hors de combat“ nesmí být předmětem útoku.

2. Osoba je „hors de combat“, jestliže:

3. a) je v moci strany protivníka;

4. b) jasně vyjádří svůj úmysl se vzdát nebo

5. c) je v bezvědomí nebo jinak neschopná boje v důsledku zranění nebo nemoci, takže není schopná se bránit;

pokud se v některém z těchto případů zdrží jakýchkoli nepřátelských aktů a nepokusí se uprchnout.“

138. Článek 148 uznává princip rozlišování:

„Aby se zajistilo respektování a ochrana civilního obyvatelstva a civilních objektů, strany konfliktu budou po celou dobu rozlišovat mezi civilním obyvatelstvem a kombatanty a mezi civilními a vojenskými cíli a v souladu s tím vést své operace pouze proti vojenským objektům.“

139. Článek 50 uznává civilisty jako osoby, které nejsou členy armádních sil.

„1. Civilistou je každá osoba, která nepatří do jedné z kategorií osob uvedených v článku 4A (1), (2), (3) a (6) třetí Úmluvy a v článku 43 tohoto Protokolu. V případě pochybností, zdaje určitá osoba civilistou, bude tato osoba pokládána za civilistu.

2. Civilní obyvatelstvo zahrnuje všechny osoby, které jsou civilisty.

3. Přítomnost v rámci civilního obyvatelstva jednotlivců, kteří nespádají pod definici civilistů, nezabavuje obyvatelstvo jeho civilního charakteru.“

4. Článek 51 se týkal ochrany, která má být poskytnuta civilistům:

„1. Civilní obyvatelstvo a jednotliví civilisté se těší ochraně před nebezpečím vznikajícím z vojenských operací. Aby tato ochrana byla účinná, je třeba dodržovat za všech okolností následující pravidla, která jsou dodatkem k ostatním aplikovatelným pravidlům mezinárodního práva.

2. Civilní obyvatelstvo jako takové, stejně jako jednotliví civilisté, nesmí být předmětem útoku. Akty či hrozby násilím, jejichž primárním účelem je šířit teror mezi civilním obyvatelstvem,

jsou zakázány.

3. Civilisté se těší ochraně poskytnuté touto sekcí, pokud se přímo nepodílejí na nepřátelských akcích; v tom případě se jim neposkytuje ochrana po tuto dobu.
4. Článek 52 připomněl obyčejovou normu, že civilní objekt (nikoli vojenské cíle) nesmí být předmětem útoku. Článek 52(3) stanoví:

„V případě pochybností, zda objekt, který je normálně určen pro civilní účely, jako například místo bohoslužeb, budova nebo jiná místnost školy, je použit k tomu, aby účinně napomáhal vojenské akci, se předpokládá, že k ní není použit.“

142. Článek 75 poskytuje ochranu osobám v moci válčící strany, kterým nenáleží nejvyšší ochrana (například status válečného zajatce) podle zákonů a obyčejů války.

PRAVNÍ ZJIŠTĚNÍ

1. Údajné porušení článku 7 Úmluvy
2. Stěžovatel s odvoláním na článek 7 Úmluvy tvrdil, že se stal obětí retrospektivní aplikace trestního zákona. Uvedl, že činy, z nichž byl usvědčen, nebyly v době jejich spáchání v roce 1944 zločinem a že článek 7 2 nelze aplikovat, protože údajné zločiny nespadají pod jeho rozsah. Článek 7 zní takto:

„1. Nikdo nesmí být odsouzen zjednání, které v době, kdy bylo spácháno, nebylo podle vnitrostátního nebo mezinárodního práva trestným činem. Rovněž nesmí být uložen trest přísnější, než jaký bylo možno uložit v době spáchání trestného činu.

2. Tento článek nebrání souzení a potrestání osoby za jednání nebo opomenutí, které v době, kdy bylo spácháno, bylo trestné podle obecných právních zásad uznávaných civilizovanými národy.“
3. Rozsudek senátu
4. Senát přezkoumal stěžovatelovu stížnost podle článku 7 § 1 Úmluvy. Senát konstatoval, že článek 68-3 trestního zákona se opíral spíše o mezinárodní než o vnitrostátní právo a relevantními akty byly Haagská úmluva a Pravidla z roku 1907. Ženevská úmluva (IV) z roku 1949 a Dodatkový protokol z roku 1977 byly přijaty po pochybných činech z května 1944 a nemají retroaktivní účinek. Principy Haagské úmluvy z roku 1907 jsou široce uznávané, jsou univerzální povahy a tvořily základní obyčejová pravidla práva ve válce (*jus in bello*) a vztahovaly se na napadené činy stěžovatele.
5. Při rozhodování o tom, zda existoval přijatelný právní základ umožňující usvědčit stěžovatele z válečných zločinů a zda stěžovatel mohl rozumně předvídat, že jednání jeho jednotky dne 27. května 1944 jej učiní vinným z takovýchto zločinů, senát konstatoval, že oblast Mazie Bati byla subjektem nepřátelské činnosti, včetně lotyšských pomocných sil pod německou správou.
6. Senát dále posuzoval právní status vesničanů a učinil rozdíl mezi zemřelými muži a ženami. Senát našel, že stěžovatel měl legitimní důvody požadovat vesničany-muže za kolaboranty s německými silami a i když nenaplnovali všechny prvky definice kombatanta, nepokládalo je *jus in bello* automaticky za „civilisty“. Na základě tohoto právního statusu vesničanů a vzhledem k tomu, že stěžovatel byl „kombatantem“, senát našel, že nebylo prokázáno, že by útok dne 27. května 1944 byl per se odporujícím zákonům a obyčejům války kodifikovaným v Haagských pravidlech z roku 1907 nebo v důsledku toho základem pro odsouzení stěžovatele jako velitele jednotky.
7. Pokud jde o usmrcené ženy, pokud tyto také napomáhaly německé správě, platí pro ně to, co bylo uvedeno výše. Alternativně, jestliže byly usmrceny v důsledku zneužití pravomoci, nelze to pokládat za porušení *jus in bello* a každé stíhání, pokud jde o akty proti nim podle vnitrostátního práva, bylo definitivně promlčeno od roku 1954. Bylo by v rozporu s principem

předvídatelnosti potrestat stěžovatele téměř půl století po uplynutí promlčecí lhůty.

8. Závěrem senát usoudil, že neexistuje potřeba pokračovat v posuzování případu podle článku 7 § 2.1 kdyby byl článek 7 § 2 aplikovatelný, nelze operaci z 27. května 1944 pokládat za „kriminální podle obecných principů práva uznávaných civilizovanými národy“.
9. Stanoviska stran a třetích stran předložená Velkému senátu
10. Žalovaná Vláda
11. Žalovaná Vláda nesouhlasila s odůvodněním a závěrem senátu.
12. Vláda měla za to, že případ spadá pod článek 7 § 1 Úmluvy a že má být takto posuzován, jelikož činy stěžovatele byly trestné podle mezinárodního i vnitrostátního práva v době jejich spáchání. Úlohou Soudu podle tohoto ustanovení bylo rozhodnout o tom, zda existovalo právní ustanovení definující některé činy jako zločin formulované s dostatečnou jasností a dostupností, a zejména, zda lotyšské soudy měly právo odvolávat se na článek 68-3 trestního zákona z roku 1961 a zda se při tom mohly dovolávat psaného i nepsaného vnitrostátního nebo mezinárodního práva. Článek 7 nestaví mimo zákon postupné objasňování pravidel trestní odpovědnosti cestou soudní interpretace, pokud je následný vývoj konsistentní s podstatou zločinu. Takovýto vývoj trestního práva je o to důležitější, je-li demokratický stát pod vládou práva, která následuje po totalitním režimu, a plní-li závazky zavést trestní řízení proti členům bývalého režimu.
13. Žalovaná Vláda však měla za to, že senát překročil svou subsidiární roli tím, že pozměnil faktická rozhodnutí vnitrostátních soudů, které jednaly v souladu s článkem 6. Při přehodnocování faktů senát přehlédl určité rozhodující skutečnosti okolo události ze dne 27. května 1944, které byly zjištěny Oddělením pro trestní záležitosti a potvrzené senátem Nejvyššího soudu, zejména pokud jde o existenci rozsudku nějakého partyzánského soudu ve věci vesničanů z Mazie Bati. Na každý pád, jakýkoli rozsudek takového partyzánského soudu by byl protiprávní, protože by byl vynesena in absentia v rozporu s těmi nejzákladnějšími principy spravedlivého procesu. Žalovaná Vláda předložila senátu dopisy z února 2008 od Generální prokuratury (o existenci partyzánského soudu, roli Mazie Bati a jejích vesničanů při německé obraně a proč byly vesničanům vydány zbraně) a postoupila je též Velkému senátu.
14. Kromě toho a na základě podrobných podání žalovaná Vláda tvrdila, že Soud by měl vzít také v úvahu širší historické a politické události před a po 2. světové válce a zejména pak skutečnost, že Lotyšsko bylo protiprávně okupováno Sovětským svazem v roce 1940 a i když došlo k přerušování rovněž protiprávně německou okupací v letech 1941 až 1944, trvala sovětská okupace nadále až do obnovení nezávislosti počátkem roku 1990. Během této okupace bylo Lotyšsko zbaveno výkonu svých suverénních práv, včetně svých mezinárodních závazků. Nehledě na následný strach místního obyvatelstva před rudými partyzány, bylo ze strany stěžovatele překroucením skutečnosti, když tvrdil, že události ze dne 27. května 1944 v Mazie Bati byly občanskou válkou odlišnou od mezinárodního ozbrojeného konfliktu mezi mocnostmi Osy a, inter alia, SSSR.
15. I když je Soud oprávněn aplikovat relevantní principy mezinárodního práva, nesouhlasila žalovaná Vláda s tím, jak mezinárodní právo aplikoval senát. Senát přehlédl nebo nesprávně aplikoval některé důležité prameny mezinárodního práva a některé principy z něho odvozené, včetně kritérií definujících civilisty a standard zacházení s lidmi, který jim je třeba dopřát, princip, že ztráta statusu civilisty ještě neznamená ztrátu mezinárodní humanitní ochrany, limity vojenské nutnosti a zákaz perfidních činů. Naopak, žalovaná strana tvrdila, s extensivním odvoláním na tehdy platné úmluvy a deklaráce, jakož i na Chartu a rozsudek Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku, že stěžovatel byl jasně vinen válečnými zločiny, tak jak byly pojímány v roce 1944.
16. I když se akceptuje, že princip rozlišování nebyl v roce 1944 zcela jasný. Vláda tvrdila, že bylo jasné, že vesničané z Mazie Bati byli „civilisty“: i kdyby osoby byly skutečně ozbrojené, i kdyby sympatizovaly s nacistickými okupanty a i kdyby náležely k organizaci vynucující právo, přesto by netratily svůj civilní status. Na každý pád, i kdyby byly tento status pozbyly a měly být

pokládány za „kombatanty“, nic nedovolovalo hromadnou popravu a vraždu jakékoli osoby hors de combat, pokud se nekonal spravedlivý proces (a o tom neexistoval žádný důkaz), v němž by se dokázalo, že tyto osoby byly zapojeny do trestné činnosti. Navíc se zde nejednalo o akty „zákonných belligerentních represálií“, jelikož, inter alia, takovéto akty byly zakázány proti válečným zajatcům Ženevskou úmluvou z roku 1929, a pokud jde o civilisty, nikdy se netvrdilo, že vesničané samotní spáchali válečné zločiny.

17. Kromě toho, činy stěžovatele spáchané stěžovatelem byly v roce 1944 (a později) trestnými činy podle vnitrostátního práva. Trestní normy stanovené trestním zákonem z roku 1926 (byl přijat v roce 1940 dekretem Nejvyššího sovětu Lotyšské SSR, účinný byl do roku 1991 a opětovně uveden v platnost v roce 1993) kriminalizovaly a specifikovaly tresty za porušení pravidel a obyčejů války a tyto normy byly dostatečně jasné a dostupné. Období nejednoznačnosti od září 1991 do dubna 1993 neměl praktický dopad, protože Lotyšsko mělo zásadní mezinárodní závazek trestat jednotlivce na základě existujícího mezinárodního práva.
18. Nebylo relevantní, zda stěžovatel byl skutečným pachatelem, protože na něm spočívala odpovědnost velitele.
19. Ani jeho odsouzení nebránilo promlčení vzhledem, inter alia, k článku 14 (a Úřednímu věstníku) trestního zákona z roku 1926, článku 45 trestního zákona z roku 1961 a článku 1 Úmluvy z roku 1968, přičemž Soud uznal její retroaktivitu.
20. Ve světle výše uvedeného bylo v roce 1944 jasně a objektivně předvídatelné, že stěžovatelovy činy byly kriminální, takže nebylo nutné dokazovat, že si byl vědom každého prvku přesné právní kvalifikace svých činů. Jeho alternativní verze událostí (že se snažil vesničany zatknout po jejich odsouzení partyzánským soudem) odhalila, že si byl vědom, že v době spáchání bylo jeho jednání (zabití namísto zatčení) trestné. Jeho odsouzení bylo rovněž objektivně předvídatelné s ohledem, inter alia, na deklarace některých států během 2. světové války a na mezinárodní i národní stíhání během této války a bezprostředně po ní, přičemž do tohoto procesu byly zapojeny též sovětské orgány. Nebylo vůbec relevantní, že byl po dlouhá léta sovětským válečným hrdinou: klíčovým bodem bylo, zda ohledně jeho činů mohlo být v roce 1944 rozumně očekáváno, že se jedná o válečné zločiny, a ne že jeho pozdější nahodilé politické postavení by bylo vyloučilo jeho stíhání. Obhajobou nebylo ani tvrzení, že i jiní spáchali válečné zločiny, aby se zprostil trestní odpovědnosti, pokud odchylka jiných států od principu nepostačila k založení důkazu o změně mezinárodního užívání a obyčeje.
21. Alternativně, stěžovatelovy zločiny byly zločiny podle „obecných právních zásad uznávaných civilizovanými národy“ ve smyslu článku 7 § 2 Úmluvy. Toto ustanovení bylo rovněž formulováno tak, aby eliminovalo jakoukoli pochybnost o platnosti poválečného stíhání mezinárodními vojenskými tribunály, jelikož následná mezinárodní i vnitrostátní praxe potvrdila jejich univerzální platnost i platnost jejich principů, takže úloha článku 7 § 2 je dnes již disfunkční. Ať už jsou „obecné principy“ primárním nebo sekundárním pramenem mezinárodního práva, byly odvozeny od národních systémů s cílem vyplnit mezery v pozitivním a obyčejovém mezinárodním právu. Při absenci jakéhokoli konsensu, pokud jde o přehled národních systémů, požadovaného k stvrzení takovýchto principů, žalovaná Vláda přezkoumala judikaturu, která již byla do roku 1944 vyhlášena ve věci válečných zločinů, jakož i trestní zákony Lotyšska a SSSR. Vláda poznamenala, že národní soudy a tribunály se opíraly o ustálené principy mezinárodního práva při obžalobách na porušení zákonů a obyčejů války, a tvrdila, že obecné právní principy uznávají stěžovatelovy činy jako kriminální, takže zmíněné vnitrostátní soudy se mohly na takové principy odvolat.
22. Stěžovatel
23. Stěžovatel podpořil odůvodnění a závěry senátu a tvrdil, že je nevinný zločiny podle národního práva, mezinárodního práva nebo obecných právních principů uznávaných civilizovanými národy.
24. Nesouhlasil s tvrzením, že senát překročil svou kompetenci a nesprávně rozhodl o některých skutečnostech. Naopak tvrdil, že žalovaná Vláda nesprávně interpretuje a uvádí Velkému

senátu skutečnosti stanovené senátem.

25. Před Velkým senátem podal stěžovatel svou verzi okolností okolo zabití členů partyzánské skupiny majora Chugunova v únoru roku 1944. Skupina našla úkryt v kůlně Meikulse Krupnikse a zabití vesničané se zúčastnili na vydání této partyzánské skupiny do rukou nedalekého wehrmachtu. Následujícího dne přijeli němečtí vojáci a po získání podrobnějších informací od tří žen ve vesnici zabili každého člena Chogunovovy skupiny. Některé ženy, včetně matky Meikulse Krupnikse, odstranily z těl oblečení. Vesničané, kterých se to týkalo, byli německou vojenskou správou odměněni palivovým dřevem, cukrem, alkoholem a penězi. Jeden vesničan, zadržený dalšími partyzány, uvedl jména relevantních vesničanů, kteří udali skupinu majora Chugunova.

Uvedl, že jednal dále podle rozhodnutí partyzánského soudu ad hoc, jehož existence byla opodstatněná. Tento soud vyšetřil, identifikoval vesničany z Mazie Bati, kteří zradili skupinu majora Chugunova, a odsoudil je k smrti. Jeho jednotka dostala rozkaz dodat odsouzené osoby tomuto soudu. Současně však stěžovatel Velkému senátu vysvětlil, že s ohledem na bojové podmínky v té době nebyla jeho jednotka s to vesničany zadržet a držet je jako vězně (bylo překážkou v boji a morálním nebezpečím pro partyzány) a ani by nebylo možné předvést vesničany před partyzánský soud.

163. Stěžovatel se domníval, že jeho práva podle článku 7 § 1 byla porušena. Záruky podle tohoto ustanovení jsou značně důležité a je třeba je interpretovat a aplikovat tak, aby zajišťovaly účinnou ochranu proti arbitrárnímu stíhání a souzení. Článek 7 § 2 nelze aplikovat, protože údajné zločiny nespádají pod jeho rozsah.
164. Pokud jde o definici válečného zločinu, stěžovatel se v podstatě odvolal na Haagskou úmluvu a Pravidla z roku 1907 a na Chartu a rozsudek Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku a vyloučil odvolání na Ženevské úmluvy z roku 1949 a na Dodatkový protokol z roku 1977, protože ty byly sjednány až po inkriminovaných událostech. Jelikož válečný zločin byl definován jako zločin proti civilnímu obyvatelstvu, okupantem na okupovaném území, nelze napadené činy pokládat za válečné zločiny podle mezinárodního práva nebo podle obecných právních principů uznaných civilizovanými národy, a to z následujících důvodů.
165. Za prvé, vesničané nebyli civilisté. Dopisy z února 2008 od generální prokuratury byly nepřesné, neadekvátní a nesprávné v tom, že uváděly, že on, obviněný, musí při své obhajobě dokazovat, zatímco bylo povinností prokuratury obvinění dokázat. Stěžovatel předložil nové dokumenty (ze 40. let a ze státních archivů Lotyšska) Velkému senátu, které podle něho demonstrovaly řadu bodů: plán německých obranných postů včetně Mazie Bati; že nacistická správa zakázala „civilistům“ nosit zbraně a jelikož Němci vydali zbraně vesničanům z Mazie Bati, pak se tato vesnice jasně účastnila vojenských operací a byla ohniskem německé obrany; že zesnulí vesničané (zejména členové rodiny Bernardse Škirmantse, Ambrozse Bulse a Meikulse Krupnikse) se v určitém bodě připojili k aizsargi a že aizsargi se pravidelně účastnili protižidovského a partyzánského vraždění v Lotyšsku. Stěžovatel dále tvrdil, že Bernardse Škirmants a Meikuls Krupniks byli Schutz Männer.

Krátce řečeno, vesničané byli buď aizsargi nebo Schutz Männer. Byli odpovídajícím způsobem ozbrojeni německou vojenskou správou a vykonávali pro ni aktivní službu; vyzrazení skupiny majora Chugunova nebylo aktem sebeobranu, nýbrž aktem kolaborace. Vesničané neměli být pokládáni za část civilního obyvatelstva a stali se legitimním vojenským cílem. Stěžovatelova jednotka, tj. kombatanti, měla právo je potrestat.

166. Za druhé, Lotyšsko byla po právu jednou z republik SSSR od roku 1940 a tvrdit něco jiného odporuje historickému faktu a obecnému rozumu. Deklarace ze dne 4. května 1990 a jeho odsouzení byly spíše určeny k tomu, aby odsoudily anexi Lotyšska v roce 1940 jako protiprávní, než výrazem snahy splnit mezinárodní závazky stíhat válečné zločince. Dne 27. května 1944

byl stěžovatel komбатantem bránícím území svého státu proti Německu a ostatním občanům SSSR, kteří aktivně kolaborovali s Němci (odvolávající se na rozsudek Krajského soudu Latgale). Jelikož SSSR nebyl okupační mocností, nemohl být stěžovatel pachatelem válečného zločinu. Stěžovatel měl za historicky nepřesná tvrzení žalované a litevské vlády, které srovnávaly zákonnou inkoiporaci Lotyšska v roce 1940 s německou okupací v roce 1941. Jediné dvě možnosti, které měly Lotyši k dispozici v roce 1944, byly stát se proti německým i nebo protisovětskými: on bojoval proti nacistům se Sovětským svazem, aby osvobodil Lotyšsko, a vesničané bojovali proti nim spolu s nacisty.

167. Za třetí, v trestním zákoně z roku 1926 nebyla žádná hlava upravující válečné zločiny a odvolávání se žalované vlády na vojenské zločiny zakotvené v hlavě IX tohoto zákona bylo chybné, jelikož „vojenské zločiny“ byly porušením zavedeného řádu vojenské služby, které bylo třeba odlišit od „válečných zločinů“. Stěžovatel poznamenal, že trestní odpovědnost byla zavedena trestním zákonem za nesplnění rozkazu (článek 193-3).
168. Kromě toho, nebylo zkrátka předvídatelné, že stěžovatel bude stíhán za válečné zločiny. Jeho proces byl bezprecedentní: bylo to poprvé, kdy voják, bojující proti mocnostem Osy, byl shledán obžalovaným téměř po padesáti letech. Bylo mu teprve 19 let, když na pozadí různých mezinárodních smluv a ozbrojených konfliktů, za něž nebyl nijak zodpovědný, bojoval jako člen protihitlerovské koalice. Dne 27. května 1944 to chápal tak (s odvoláním na rozsudek Krajského soudu Latgale), že brání Lotyšsko jako součást SSSR; nikdy by si byl nedokázal představit, že Lotyšsko bude po několika desetiletích prohlašovat, že bylo protiprávně okupováno Sovětským svazem, takže jeho činy budou pokládány za kriminální. Stěžovatel se přikláněl k závěru senátu, že nebylo předvídatelné, že bude odsouzen na základě vnitrostátního práva.
169. Závěrem stěžovatel uvedl, že Velký senát by měl zvážit jeho stížnosti na porušení článků 3, 5, 6, 13, 15 a 18, které byly rozhodnutím senátu ze dne 20. listopadu 2007 shledány nepřipustnými.
170. Vlády třetích stran

(a) Vláda Ruské federace

170. Tato vláda podpořila odůvodnění senátu.
171. Ruská vláda tvrdila, že případ má být posouzen podle článku 7 § 1 a že není nutné jej posuzovat podle článku 7 § 2. Osobu nelze pokládat za trestně odpovědnou podle „obecných zásad“ zmíněných v článku 7 § 2, pokud se nejednalo o zcela výjimečné okolnosti následující po 2. světové válce. Takovéto principy mohou být do určité míry relevantní při vytváření principů mezinárodního trestního práva, avšak jejich relevance byla zredukována nárůstem smluvního práva. Rozvoj odvětví mezinárodního práva upravujícího trestní odpovědnost jednotlivců je relativně nový jev a teprve v 90. letech, spolu s vytvořením mezinárodních trestních tribunálů, lze hovořit o tom, že se rozvíjí určitý režim mezinárodního trestního práva.
172. Stěžovatel byl odsouzen v rozporu s článkem 7 § 1, jelikož jeho činy nezakládaly trestný čin podle vnitrostátního či mezinárodního práva v roce 1944. Vnitrostátní soudy se v podstatě dopustily řady omylů.
173. Za prvé, tyto soudy aplikovaly na případ nesprávné právní normy. V roce 1944 nebyly v platnosti ani trestní zákon z roku 1961, ani nové články zavedené v roce 1993, ani nový trestní zákon z roku 1998, 2000 nebo 2004. Článek 14 trestního zákona z roku 1926, přijatý Lotyšskem poté, co se stalo součástí SSSR, stanovil desetiletou lhůtu pro promlčení trestního stíhání a neobsahoval žádná ustanovení o válečných zločinech.
174. Za druhé, jestliže Haagská úmluva a Pravidla z roku 1907 byly v roce 1944 mezinárodním právem, pak neupravovaly žádný základ pro stíhání. Teprve Norimberský vojenský tribunál definoval osobní odpovědnost a dokonce i tehdy se aplikoval pouze na válečné zločince Osy.

I když by byla Charta Mezinárodního vojenského tribunálu kodifikací, nebyl stěžovatel vinen z válečných zločinů. Bylo tomu tak proto, že stěžovatel byl vázán těmito akty, pouze pokud jde o mezinárodní ozbrojený konflikt mezi Německem a SSSR, a nikoli pokud jde o činy mezi spoluobčany téhož státu: Lotyšsko bylo v roce 1944 de jure součástí SSSR a vesničané (i když defacto pod německými instrukcemi) byli de jure sovětskými občany, takže stěžovatel i vesničané měli občanství SSSR. Oproti stanoviskům žalované Vlády a vlády Litvy není tento Soud příslušný přehodnocovat dějiny a zejména pak inkorporaci Lotyšska do SSSR v roce 1940. Ruská vláda se odvolala na „relevantní závazné akty mezinárodního práva“ (kde byla uznána suverenita SSSR nad celým jeho územím) a na poválečné schůzky (na nichž byl poválečný pořádek vytvořen dohodou se Spojenými státy a se Spojeným královstvím). S přihlédnutím ke kritériím v mezinárodním právu pro definici „okupace“ nebyl SSSR v roce 1944 okupační mocností v Lotyšsku.

Charta Norimberského vojenského tribunálu neznamena, že se stěžovatelovy činy staly válečnými zločiny, protože stěžovatel i zabití vesničané měli status komatantů a ruská vláda nesouhlasila s podáními lotyšské a litevské vlády ohledně statusu vesničanů. Vzhledem k principu rozlišování a ke kritériím pro definici komatanta (inter alia, článek 1 Haagských pravidel z roku 1907) měl stěžovatel výcvik, byl ozbrojen a jednal při výkonu rozhodnutí partyzánského soudu ad hoc jménem sovětské vojenské správy. Vesničané byli milicí, byli ozbrojeni a aktivně spolupracovali s německou vojenskou správou. Jako dobrovolní kolaboranti se vesničané aktivně účastnili na nepřátelství, takže splňovali všechna kritéria pro to, aby byli klasifikováni jako komatanti (nebo, při nejlepším, jako nezákonní nepřátelští komatanti), takže byli legitimními vojenskými objekty. Závěrem lze poznamenat, že žádný z pozdějších mezinárodních aktů (Ženevská úmluva z roku 1949 nebo Dodatkový protokol z roku 1977) nebyl aplikovatelný, protože nemohl být aplikován zpětně.

175. Za třetí, obecný princip nepromlčitelnosti válečných zločinů není na stěžovatelovy činy v roce 1944 aplikovatelný: válečné zločiny se staly „mezinárodními zločiny“ až po vzniku mezinárodních vojenských tribunálů po 2. světové válce, takže tento princip se aplikuje až po tomto vzniku (s výjimkou válečných zločinců Osy). Úmluvu z roku 1968 zde nelze aplikovat, jelikož, jak již bylo uvedeno výše, stěžovatelovo jednání směřovalo proti jiným občanům SSSR, takže jeho činy nejsou válečnými zločiny.
176. Ze všech výše uvedených důvodů nemohl stěžovatel předvídat, že bude stíhán za válečné zločiny pro své činy ze dne 27. května 1944. Navíc, jako občan Sovětského svazu nemohl předvídat, že po čtyřiceti letech, žijící na stejném území, skončí jako obyvatel jiného státu (Lotyšska), který vydá zákon kriminalizující činy, za něž nebyl v roce 1944 odpovědný.
177. Závěrem vláda Ruské federace napadla, inter alia, skutkové události předložené lotyšskou vládou Velkému senátu. I kdyby byl senát překročil svou kompetenci (pokud jde o fakta a o právní výklad), to na věci nic nemění. Kdyby se Velký senát opřel o skutečnosti zjištěné vnitrostátními soudy a přečetl si, oproti interpretaci, relevantní a mezinárodní normy, došel by ke stejnému závěru jako senát. Politická rozhodnutí a zájmy nemohou nic měnit na právní kvalifikaci činů stěžovatele.

(b) Litevská vláda

178. Litevská vláda vyzdvihla dvě otázky.
179. První otázka se týkala právního statusu pobaltských států během 2. světové války a druhá se vztahovala k otázkám mezinárodního práva. Na rozdíl od odstavce 118 rozsudku senátu měla litevská vláda za to, že tento aspekt je třeba vzít v úvahu při posuzování zejména právního postavení belligerentních sil v pobaltských státech v oné době. Tento Soud již uznal, že všechny tři pobaltské státy pozbyly své nezávislosti v důsledku Paktu Molotov - Ribbentrop (Smlouva o neútočení z roku 1939 a její tajný protokol. Smlouva o hranicích a přátelských vztazích z roku 1939 a její tajný protokol a třetí nacisticko-sovětský tajný Protokol ze dne 10. ledna 1941); Pakt je beze sporu historickým faktem, protiprávní smlouvou o spáchání agrese

proti, inter alia, pobaltským státům a jeho výsledkem byla protiprávní okupace sovětskými silami. Sovětská invaze do pobaltských států v červnu 1940 byla aktem agrese ve smyslu Londýnské úmluvy o definici agrese z roku 1933 a Úmluvy mezi Litvou a SSSR o definici agrese z roku 1933. Nedobrovolný souhlas pobaltských států ohrožených sovětskou agresí nečinil tento akt agrese legálním.

SSSR sám již dříve shledal Anschluss mezinárodním zločinem. Kromě toho, v roce 1989 uznal SSSR (Rezoluce o Politickém a právním hodnocení sovětsko-německé smlouvy o neútočení z roku 1939), že jeho agrese proti pobaltským státům byla protiprávní. Z toho vyplynuly dva závěry: SSSR nenabyl žádných suverénních práv vůči pobaltským státům, takže podle mezinárodního práva nebyly pobaltské státy nikdy součástí SSSR, a navíc pobaltské státy nadále existovaly jako mezinárodní právnické osoby i po agresí SSSR v roce 1940, která měla za následek okupaci pobaltských států.

Aplikující tato fakta na daný případ, litevská vláda tvrdila, že pobaltské státy trpěly agresí ze strany SSSR a nacistického Německa: rozsudek Norimberského tribunálu charakterizoval agresí tak, že oba agresory postavil na stejnou úroveň. Pobaltské státy neměly žádný zvláštní důvod pociťovat sympatie vůči kterémukoli z nich, neboť ve skutečnosti měly racionální obavy vůči oběma agresorům (a v tomto ohledu zmínily otázku uvedenou v odstavci 130 rozsudku senátu vzhledem na správně uvedená historická fakta o zločinech SSSR v pobaltských státech), takže míru kolaborace s jedním agresorem při sebeobraně nelze posuzovat rozdílně. Obyvatelstvo pobaltských států nelze shledávat tak, jako by byli tito lidé sovětskými občany, neboť ti si ponechali ve smyslu mezinárodního práva své pobaltské občanství, ale byli spíše obyvateli okupovaného státu, kteří usilovali o bezpečí před oběma okupačními belligerentními silami.

180. Druhá otázka se týkala charakteristiky, podle mezinárodního humanitárního a trestního práva, trestních aktů sovětských sil proti místnímu pobaltskému obyvatelstvu, a zejména toho, zda může být toto obyvatelstvo pokládáno za „komatanty“.

Relevantní byly četné akty, dodatek k Haagské úmluvě a Pravidlům z roku 1907, zejména Ženevská úmluva (IV) z roku 1949 a Dodatkový protokol z roku 1977. Základním principem mezinárodního humanitárního práva v roce 1944 bylo, že existovalo zásadní rozlišení mezi ozbrojenými silami (belligerenty) a mírumilovným obyvatelstvem (civilisty), přičemž civilisté se těšili imunitě před vojenským útokem (viz výše Martensova klauzule, odst.86 až 87). Vesničané nesplňovali kritéria definující komatanty, takže nebyli vojenským cílem. I kdyby zde byl určitý stupeň spolupráce vesničanů s německými silami, museli si zachovat civilní ochranu, pokud nesplňovali kritéria komatantů: opačný názor by ponechal obyvatelstvo na milost a nemilost velitelů belligerentů, kteří by mohli arbitrárně rozhodovat o tom, že jsou komatanty a tudíž vojenským cílem. Zabití žen, pokud se neúčastnily na nepřátelských aktech jako komatanti, nebylo za žádných okolností ospravedlnitelné, protože bylo odporujícím nejzákladnějším právním hodnotám a zákonům lidskosti a imperativu veřejného svědomí a vláda se odvolala specificky na odstavce 141 a 142 rozsudku senátu.

181. Vláda tudíž tvrdila, že trestní opatření sovětských sil proti místnímu obyvatelstvu okupovaných pobaltských států byla válečnými zločiny odporujícími obyčejovému mezinárodnímu právu a obecným právním principům civilizovaných národů. Jejich postih neznamená porušení článku 7 Úmluvy.

182. Hodnocení Velkého senátu

183. Stěžovatelova žádost o přezkoumání otázek, které senát prohlásil za nepřijatelné

184. Ve svém rozhodnutí ze dne 20. září 2007 senát prohlásil za přípustnou dílčí stížnost na porušení článku 7 Úmluvy a za nepřijatelné dílčí stížnosti na porušení čl. 3, čl. 5 (ve spojení s čl. 18), čl. 6 § 1, čl. 13 a čl. 15 Úmluvy. Stěžovatel tvrdil, že by Velký senát měl tyto dílčí stížnosti otevřít a posoudit.

185. Velký senát konstatuje, že rozhodnutí senátu prohlásit uvedené dílčí stížnosti za nepřijatelné je

konečným rozhodnutím: tato část stížnosti tudíž není před Velkým senátem nastolena (viz K. a T. v. Finsko, č. 25702/94, § 141, ECHR 2001-VII a Šilih v. Slovinsko, č. 71463/01, § 119-121,9. dubna 2009).

186. V souladu s tím bude nadále posuzovat jen tu část stížnosti, kterou senát prohlásil za přípustnou, a to dílčí stížnost na porušení článku 7 Úmluvy.
187. Obecné principy Úmluvy
188. Záruka zakotvená v článku 7 je podstatným prvkem vlády práva, zaujímá významné místo v ochranném systému Úmluvy, což potvrzuje fakt, že od ní není možná derogace ve smyslu článku 15 v době války nebo jakéhokoli jiného ohrožení státní existence. Musí být vykládána a aplikována tak, jak vyplývá z jejího předmětu a účelu, aby poskytovala účinnou pojistku proti arbitrárnímu postihu, odsouzení a potrestání. Proto se článek 7 neomezuje na zákaz retrospektivní aplikace trestního zákona v neprospěch obviněného: zakotvuje v obecnější rovině princip, že pouze zákon může definovat trestný čin a stanovit trest (*nullum crimen, nulla poena sine lege*), a princip, že trestní zákon nelze vykládat extensivně v neprospěch obviněného, například cestou analogie. Z toho vyplývá, že trestný čin musí být v zákoně jasně definován. Tento požadavek je splněn, jestliže jednotlivec může ze znění relevantního ustanovení seznat - v případě potřeby za pomoci jeho soudní interpretace a při informované právní radě - které činy a opomenutí jej činí trestně odpovědným.

Zmiňuje-li článek 7 „právo“, odkazuje na stejný pojem jako je ten, na který se Úmluva odvolává na kterémkoli jiném místě, na pojem, který zahrnuje psané i nepsané právo a který implikuje kvalitativní požadavky, zejména požadavky dostupnosti a předvídatelnosti. Pokud jde o zejména předvídatelnost, Soud připomněl, že jakkoli je právní ustanovení jasně formulováno, ať už v jakémkoli právním odvětví, včetně trestního práva, existuje vždy nevyhnutelný prvek soudního výkladu. Vždy bude existovat potřeba osvětlení pochybných bodů a adaptace na měnící se podmínky. V určitých státech Úmluvy je progresivní vývoj trestního práva cestou tvoření soudního práva dobře zakotvenou a nezbytnou součástí právní tradice. Článek 7 nelze vykládat jako stavící mimo zákon postupné ujasňování pravidel trestní odpovědnosti cestou soudního výkladu případ od případu, pokud je následný vývoj konsistentní s podstatou zločinu a může být rozumně předvídan (Streletz, Kessler a Krenz v. Německo /GC/, č. 34044/97 a 44801/98, § 50, ECHR 2001-VI; K.-H.W. v. Německo /GC/, č. 37201/97, § 85, ECHR 2001-II (extrakty); Korbic v. Německo, č. 74613/01, § 101 - 109, 12. července 2007 a Korbely v. Maďarsko /GC/, č. 9174/02, § 69 - 71, 19. září 2008).

186. Závěrem se uvádí, že oba odstavce článku 7 jsou vzájemně propojeny a je třeba je vykládat v harmonickém souladu (Tess v. Lotyšsko /dec./, č. 34854/02, 12. prosince 2002). S přihlédnutím k předmětu daného případu s odvoláním na zákony a obyčejy války, jak byly aplikovány před 2. světovou válkou a během ní, se Soud domnívá, že je relevantním připomenout travaux préparatoire k Úmluvě, z nichž vyplývá, že účelem druhého odstavce článku 7 bylo specifikovat, že článek 7 se nedotýká zákonů, které za zcela výjimečných okolností na konci 2. světové války byly přijaty za účelem potrestat, inter alia, válečné zločiny, takže článek 7 nemá za účel vynášet právní či morální soudy nad těmito zákony (X. v. Belgie, č. 268/57, rozhodnutí Komise ze dne 20. července 1957, Yearbook 1, str. 241). V každém případě Soud dále konstatuje, že definice válečných zločinů obsažená v článku 6 písm. b) Norimberské charty byla shledána deklarací mezinárodních zákonů a obyčejů války, jak byly pojímány v roce 1939 (viz výše odstavec 118 a níže odstavec 207).
187. Soud nejprve posoudí případ podle článku 7 § 1 Úmluvy. Zde se neodvolává na pravidlo individuální trestní odpovědnosti stěžovatele, která je primárně věcí posouzení vnitrostátními soudy. Jeho funkce je podle článku 7 § 1 spíše dvojí: za prvé posoudit, zda existoval dostatečně jasný právní základ, s přihlédnutím k zákonnému stavu dne 27. května 1944, pro odsouzení stěžovatele pro válečné zločiny, a za druhé, musí se posoudit, zda tyto zločiny byly definovány s dostatečnou dostupností a předvídatelností, takže stěžovatel mohl dne 27. května 1944 vědět,

kteřé činy a opomenutí jej učiní trestně odpovědným pro takovéto zločiny a v souladu s tím i regulují jeho chování (Streletz, Kessler a Krenz, § 51; K.-H.W. v. Německo, § 46 a Korbely v. Maďarsko, § 73, všechny citovány výše).

188. Relevantní fakta
189. Ještě před posouzením těchto dvou otázek Soud míní připomenout faktický spor mezi stranami a třetími stranami.
190. Soud připomíná, že v zásadě nemůže sám o sobě nahrazovat vnitrostátní jurisdikci. Jeho povinností je, v souladu s článkem 19 Úmluvy, zajistit dodržování závazků vyplývajících pro smluvní státy z Úmluvy. S ohledem na subsidiární povahu systému Úmluvy není funkcí Soudu posuzovat údajné omyly, jichž se dopustil vnitrostátní soud, pokud a do jaké míry se to nedotýká práv a svobod chráněných Úmluvou (viz, mutatis mutandis, Schenk v. Švýcarsko, rozsudek ze dne 12. července 1988, Serie A č.140, str. 29, § 45; Streletz, Kessler a Krenz, cit.výše, § 49 a Korbic, cit. výše, § 102) a pokud není vnitrostátní hodnocení zjevně arbitrární.
191. Senát shledal proces se stěžovatelem slučitelným s požadavky článku 6 § 1 Úmluvy konečným rozhodnutím (viz výše odstavce 182 - 184). V kontextu se stížností na porušení článku 7 a jak senát upozornil, Velký senát nemá důvod napadnout faktický popis událostí ze dne 27. května 1944, jak jsou uvedeny v relevantních vnitrostátních rozhodnutích, zejména pak v rozsudku Oddělení pro trestní věci ze dne 20. dubna 2004, které bylo potvrzeno senátem Nejvyššího soudu.
192. Fakta zjištěná vnitrostátními soudy, pokud jde o události ze dne 27. května 1944, jsou sumarizována výše (viz odstavce 15 - 20) a Soud extrahuje pouze následující prvky. Když stěžovatelova jednotka vkročila do Mazie Bati, vesničané se neangažovali v nepřátelské činnosti; připravovali se na oslavu Svatodušních svátků a všichni zemřelí vesničané byli partyzány nalezeni doma (jeden v koupelně a druhý v posteli). Když byly v domech vesničanů nalezeny zbraně a munice dodané německou vojenskou správou, žádný z vesničanů neměl tuto zbraň u sebe. Senát (§ 127) neshledal tuto skutečnost relevantní, avšak z důvodů uvedených níže ji Velký senát pokládá za důležitou. I když stěžovatel před Velkým senátem tvrdil, že nikdo nebyl upálen za živa, vnitrostátní soudy zjistily, že čtyři osoby zemřely v hořících hospodářských staveních, přičemž tři z nich byly ženy. Závěrem lze uvést, že žádný ze zabitých vesničanů se nepokoušel utéci, ani v nějaké formě neprojevil odpor vůči partyzánům, takže předtím, než byli zabiti, všichni byli neozbrojení, nekladli odpor a byli pod kontrolou stěžovatelovy jednotky.
193. Vnitrostátní soudy odmítly některá faktická tvrzení stěžovatele. Nebylo prokázáno, že by zabití vesničané vydali jednotku majora Chugunova, ale spíše to bylo tak, že Meikuls Krupniks udal tuto jednotku německým silám, přičemž poznamenaly, že přítomnost této jednotky v jeho stodole byla nebezpečím pro jeho rodinu. Z archivů nelze vyrozumět, že by byli vesničané Schutzmänner (Německá pomocná policie), pouze Bernards Škirmants a jeho manželka byli aizsargi (Lotyšská národní garda). Nebylo ani přesně zjištěno, proč vesničané byli vyzbrojeni německou vojenskou správou (zda za odměnu za informace o jednotce majora Chugunova nebo proto, že byli Schutzmänner, aizsargi nebo byli jinými formálními pomocníky).
194. Strany, stejně jako vláda Ruské federace, vedly i nadále o těchto otázkách spor před tímto Soudem, přičemž stěžovatel předložil Velkému senátu nové materiály z lotyšských státních archivů. Soud poznamenává, že sporná fakta se týkají rozsahu, v jakém se zabití vesničané podíleli na nepřátelské činnosti (bud vydáním jednotky majora Chugunova německé vojenské správě nebo jako Schutzmänner, aizsargi nebo jinou formou) a v důsledku toho jejich právního statusu a souvisejícího s tím práva na ochranu. Vnitrostátní soudy shledaly vesničany „civilisty“, což podpořila lotyšská vláda. Při přezkoumání některých faktických závěrů vnitrostátních soudů senát dospěl k názoru, že vesničané-muži byli „kolaboranty“, přičemž o vesničankách učinil alternativní předpoklad. Stěžovatel i vláda Ruské federace měly za to, že vesničané byli „kombatanty“.
195. S přihlédnutím k výše uvedenému sporu se Velký senát rozhodl zahájit svou analýzu na základě

hypotézy nejpříznivější stěžovateli: že zemřelí vesničané spadají do kategorie „civilistů, kteří se podíleli na nepřátelské činnosti“ (předáním informací německé správě, což bylo označeno jako čin, který lze definovat jako „válečnou zradu“), nebo že měli právní status „kombatantů“ (na základě jedné z udávaných pomocných rolí).

196. Soud ujasňuje, že vesničané nebyli franc tireurs s ohledem na povahu jejich údajné činnosti, která vedla k útoku, a jelikož nebyli v relevantní době účastni na nepřátelské činnosti. Pojem levée en masse zde nelze aplikovat, protože vesnice Mazie Bati již byla pod německou okupací.
197. Existoval v roce 1944 dostatečně jasný právní základ pro zločiny, pro něž byl stěžovatel odsouzen?
198. Stěžovatel byl odsouzen na základě článku 68-3 trestního zákona z roku 1961, ustanovení zavedeného Nejvyšším sovětem dne 6. dubna 1993. I když uvádělo některé činy porušení zákonů a obyčejů války, odvolávalo se na „relevantní právní úmluvy“ za účelem přesné definice válečných zločinů (viz výše odstavec 48). Jeho odsouzení za válečné zločiny tudíž spočívalo spíše na mezinárodním nežli na vnitrostátním právu a musí být, podle názoru Soudu, posuzováno především z této perspektivy.
199. Soud připomněl, že především vnitrostátním orgánům, zejména pak soudům přísluší, aby řešily problémy interpretace vnitrostátní legislativy, takže jeho role se pak omezuje na zjištění, zda jsou účinky této interpretace slučitelné s Úmluvou (viz Waite a Kennedy v. Německo /GC/*, č. 26083/94, § 54, ECHR 1999-I a Korbely, cit. výše, § 72).
200. Velký senát však souhlasil se senátem v tom, že přezkumná pravomoc Soudu musí být větší, jestliže právo stanovené samotnou Úmluvou, v daném případě článek 7, vyžaduje, aby existoval právní základ pro odsouzení a trest. Článek 7 § 1 od Soudu vyžaduje, aby přezkoumal, zda existoval soudobý právní základ pro stěžovatelovo odsouzení, a zejména aby se přesvědčil o tom, že výsledek, k němuž dospěly příslušné vnitrostátní soudy (odsouzení za válečné zločiny podle článku 68-3 bývalého trestního zákona) byl slučitelný s článkem 7 Úmluvy, i když zde byly rozdílnosti mezi právním přístupem a odůvodněním tohoto Soudu a relevantními vnitrostátními rozhodnutími. Přiznat menší přezkumnou pravomoc tomuto Soudu by zbavilo článek 7 jeho účelu. Soud proto nevyjádřil názor na rozdílný přístup nižších vnitrostátních soudů, zejména Krajského soudu Latgale z října 2003, na který se stěžovatel důrazně odvolává, avšak který byl zrušen Oddělením pro trestní věci. Spíše musí určit, zda výsledek dosažený Oddělením pro trestní věci, tak jak byl potvrzen senátem Nejvyššího soudu, byl slučitelný s článkem 7 (Streletz, Kessler a Krenz, cit. výše, 65 - 76).
201. Suma sumárum, Soud musí přezkoumat, zda existoval dostatečně jasný právní základ, s přihlédnutím ke stavu mezinárodního práva v roce 1944, pro stěžovatelovo odsouzení (viz, mutatis mutandis, Korbely v. Maďarsko, cit. výše, § 78).

(a) Význam právního statusu stěžovatele a vesničanů

200. Strany, třetí strany a senát souhlasily, že stěžovateli lze přiznat právní status „kombatanta“. Vzhledem ke stěžovatelově vojenské angažovanosti v SSSR a k jeho velení jednotce rudých partyzánů, která vstoupila do Mazie Bati (viz výše odstavec 14), byl stěžovatel v principu kombatantem s přihlédnutím ke kvalifikačním kritériím pro status kombatanta podle mezinárodního práva, které se krystalizovalo ještě před Haagskými pravidly z roku 1907, které bylo konsolidováno těmito Pravidly a které byla pevnou součástí mezinárodního práva před rokem 1939.
201. Velký senát poznamenal, že ani ve vnitrostátním řízení, ani před tímto Soudem nebylo sporu o tom, že stěžovatel a jeho jednotka měli na sobě uniformy německého wehrmachtu během útoku na vesničany, čímž nesplňovali jedno z výše uvedených kritérií. To může znamenat, že stěžovatel ztratil status kombatanta (čímž pozbyl práva útočit) a nošení uniformy nepřítele během bitvy může samo o sobě znamenat zločin. Vnitrostátní soudy však neobvinily stěžovatele ze separátního válečného zločinu na tomto základě. Tento faktor nicméně nemá žádný vliv na

jiné související válečné zločiny, z nichž byl obviněn (zejména na proradné zabíjení a zraňování /viz níže odstavec 217/). Soud proto postupoval na tom základě, že stěžovatel a jeho jednotka byli „kombatanty“. Jednou z hypotéz, pokud jde o zemřelé vesničany, je, že tito mohou být rovněž pokládáni za „kombatanty“ (viz výše odstavec 194).

202. Pokud jde o práva spojená se statusem kombatanta, jus in bello v roce 1944 uznávalo právo válečného zajatce, jestliže kombatanti byli zadrženi, vzdali se nebo se dostali do situace hors de combat, a váleční zajatci měli právo na lidské zacházení. Proto bylo podle jus in bello platného v roce 1944 zakázáno s válečným zajatcem špatně zacházet nebo jej usmrtit při hromadné popravě; použití zbraní bylo dovoleno, jestliže se, například, váleční zajatci pokoušeli utéci nebo napadnout své únosce.
203. Pokud jde o ochranu „civilistů podílejících se na nepřátelské činnosti“, další hypotézu ve vztahu k zemřelým vesničanům, Soud poznamenal, že v roce 1944 bylo rozlišování mezi kombatanty a civilisty (a mezi očekávajícími ochranu) úhelným kamenem zákonů a obyčejů války; Mezinárodní soud spravedlnosti („ICJ“) to označil jako jeden ze dvou „kardinálních principů obsažených v textech tvořících strukturu humanitárního práva“. Dřívější smluvní ustanovení a deklarační prohlášení by naznačovaly, že do roku 1944 byli „civilisté“ definováni a contrario ve vztahu k definici kombatantů. V roce 1944 bylo rovněž obyčejovým mezinárodním právem, že civilisté mohou být atakováni pouze, pokud se přímo účastní nepřátelské činnosti.
204. Závěrem lze konstatovat, že i kdyby byli civilisté, kteří se účastnili na nepřátelské činnosti, dopustili porušení jus in bello (například válečné zrady předáním informací německé vojenské správě, viz výše odstavec 194), pak podléhali uvěznění, spravedlivému procesu a potrestání vojenskými či civilními tribunály pro tyto činy, takže jejich hromadná poprava bez procesu by byla odporovala zákonům a obyčejům války

(b) Existovala v roce 1944 individuální trestní odpovědnost za válečné zločiny?

205. Definice válečného zločinu převládající v roce 1944 uváděla, že se jedná o zločiny proti zákonům a obyčejům války („válečné zločiny“).
206. Soud dále vzal na vědomí hlavní kroky při kodifikaci zákonů a obyčejů války a vývoj individuální trestní odpovědnosti až po dobu před 2. světovou válkou a během ní.
207. Zatímco pojem válečných zločinů lze vystopovat zpět po několik staletí, zaznamenala polovina 19. století období pevné kodifikace aktů znamenajících válečný zločin, pro které mohl být jednotlivec činěn odpovědným. Lieber Code 1863 (viz výše odstavce 63 až 77) stanovil řadu zločinů proti zákonům a obyčejům války a předepsal tresty a individuální trestní odpovědnost byla inherentní čteným jeho článkům. I když se jednalo o americký kodex, šlo o první moderní kodifikaci zákonů a obyčejů války, která měla vliv na pozdější kodifikační konference, zejména v Bruselu v roce 1874 (viz výše odstavec 79). Oxfordský manuál z roku 1880 zakazoval četná jednání jako jednání odporující zákonům a obyčejům války a explicitně stanovil, že „pachatelé podléhají trestu specifikovanému v trestním zákonu“. Tyto dřívější kodifikace, zejména pak návrh Bruselské deklarace, pro změnu inspirovaný Haagskou úmluvou a Pravidly z roku 1907, měly největší vliv na dřívější kodifikace a v roce 1907 byly deklarací zákonů a obyčejů války: definovaly, inter alia, relevantní klíčové pojmy (kombatanti, levée en masse, hors de combat), uváděly detailní seznam zločinů proti zákonům a obyčejům války a upravovaly reziduální ochranu, prostřednictvím Martensovy klauzule, obyvatelům a belligerentům pro případy, které nebyly pokryty specifickými ustanoveními Haagské úmluvy a Pravidel z roku 1907. Odpovědnost v nich stanovená spočívala na státech, které měly za povinnost vydat konsistentní instrukce svým ozbrojeným silám a platit kompenzaci, jestliže ozbrojené síly tato pravidla porušily.

Dopad 1. světové války na civilní obyvatelstvo podnítil vznik ustanovení Versailleské a Sevreské smlouvy o odpovědnosti, procesu a potrestání údajných válečných zločinců. Práce Mezinárodní

komise roku 1919 (po 1. světové válce) a UNWCC (během 2. světové války) učinily významnými příspěvky k principu trestní odpovědnosti podle mezinárodního práva. „Ženevské právo“ (jmenovitě Úmluvy z let 1864, 1906 a 1929, viz výše odstavce 53 až 62) chránilo oběti války a poskytovalo záruky pro (boje) neschopné vojáky neúčastníci se nepřátelské činnosti. „Haagské“ i „Ženevské“ pojetí práva bylo úzce spojeno, přičemž to pozdější nahrazovalo to předchozí.

Charta Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku upravovala nevyčerpávající definici válečných zločinů, které mají za následek trestní odpovědnost, a rozsudek tohoto tribunálu vyjadřoval stanovisko, že humanitární pravidla zakotvená v Haagské úmluvě a Pravidlech z roku 1907 byla „uznávána všemi civilizovanými národy a bylo třeba na ně pohlížet jako na deklaraci zákonů a obyčejů války“ do roku 1939 a že porušení těchto ustanovení založila zločiny, za nichž byli odpovědni jednotlivci. V doktríně oné doby existovala dohoda, že mezinárodní právo již definuje válečné zločiny a vyžaduje, aby jednotlivci byli potrestáni.

V důsledku toho nebyla Charta Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku trestní legislativou ex post facto. Pozdější norimberské principy, odvozené z Norimberské charty a rozsudku, zopakovaly definici válečných zločinů uvedených v Chartě s tím, že kdokoli spáchá zločin podle mezinárodního práva, je za něj odpovědný a podléhá potrestání.

208. Během tohoto kodifikačního období vnitrostátní a vojenské tribunály byly primárním mechanismem pro vynucování zákonů a obyčejů války. Mezinárodní stíhání bylo výjimkou, přičemž rozsudek Mezinárodního vojenského soudu v Norimberku explicitně uznával kontinuální roli vnitrostátních soudů. V souladu s tím mezinárodní odpovědnost státu opírající se o smlouvy a úmluvy nebyla na překážku obyčejové odpovědnosti států stíhat a trestat jednotlivce, via jejich trestní soudy nebo vojenské tribunály, za porušení zákonů a obyčejů války. Mezinárodní a vnitrostátní právo (vnitrostátní právo včetně transformace mezinárodních norem) sloužilo jako základ pro vnitrostátní stíhání a odpovědnost. Zejména tam, kde vnitrostátní právo neupravuje specifické charakteristiky válečného zločinu, může se vnitrostátní soud odvolat na mezinárodní právo jako na základ pro odůvodnění, aniž by tak porušil principy nullum crimen a nulla poena sine lege.
209. Vraccio se k praxi těchto vnitrostátních tribunálů. Soud poznamenal, že zatímco mnohé státy zakázaly válečné zločiny ve svých vnitrostátních právních rádech a vojenských manuálech ještě před 1. světovou válkou, málo jich stíhalo své vlastní válečné zločince, ačkoli stanné soudy USA na Filipínách byly významnou a informativní výjimkou, stejně jako tomu bylo u lipských a tureckých procesů po 1. světové válce. Během 2. světové války byl signalizován pokus od počátku zajistit stíhání válečných zločinců a paralelně s mezinárodním stíháním byl podporován princip vnitrostátního stíhání válečných zločinců. V souladu s tím, vedle stíhání mezinárodními vojenskými tribunály došlo během 2. světové války k stejně významným vnitrostátním procesům (zejména v SSSR) a stejně tomu bylo bezprostředně po 2. světové válce. Všechny údajné válečné zločiny spáchané během této války, určité procesy se staly významnými pro komplexní aplikaci relevantních principů zákonů a obyčejů války, zejména pokud jde o nezbytnost spravedlivého procesu s komatanty a s civilisty podezřelými ze spáchání válečných zločinů.
210. Soud vzal na vědomí podrobná a konfliktní podání stran a třetích stran k otázce právoplatnosti inkorporace Lotyšska do SSSR v roce 1940 a v důsledku toho, zda činy ze dne 27. května 1944 měly nějakou souvislost s mezinárodním ozbrojeným konfliktem a mohly tak být pokládány za válečné zločiny. Velký senát měl za to (stejně jako senát v § 112 jeho rozsudku), že mu nepřísluší vyjadřovat se k otázce právoplatnosti inkorporace Lotyšska do SSSR a na každý pád to není v daném případě nutné. I když zatímco v roce 1944 se pro účely stíhání činů jako válečných zločinů vyžadoval nexus s mezinárodním ozbrojeným konfliktem, neznamená to, že pouze ozbrojenci nebo občané belligerentních států mohli být takto obviněni. Relevantní nexus

je přímá souvislost mezi namítaným zločinem a mezinárodním ozbrojeným konfliktem, takže namítaný zločin musí být aktem podporujícím válečné cíle. Vnitrostátní soudy našly, že operace dne 27. května 1944 byla zorganizována vzhledem k podezření, že někteří vesničané spolupracovali s německou správou, takže je evidentní, že napadené události měly přímou souvislost s mezinárodním ozbrojeným konfliktem SSSR/Německo a byly ostentativně zaměřeny na podporu sovětských válečných cílů.

211. Soud chápe individuální odpovědnost velitele jako druh trestní odpovědnosti za derelikci z povinnosti kontroly nadřízeným spíše než jako odpovědnost založenou na zprostředkované odpovědnosti za činy jiných osob. Pojem trestní odpovědnosti za činy podřízených je odvozen od dlouhodobě ustálených obyčejových pravidel; komбатant musí na prvním místě podléhat velení nadřízeného a za druhé musí dodržovat zákony a obyčeje války (viz výše odstavec 200). Individuální trestní odpovědnost byla respektována v některých procesech před 2. světovou válkou, při kodifikaci aktů a deklarací států, a byla respektována v (národních i mezinárodních) procesech u zločinů spáchaných během 2. světové války. Od té doby je potvrzena jako princip obyčejového mezinárodního práva a je standardním ustanovením v konstitučních dokumentech mezinárodních tribunálů.
212. Závěrem lze konstatovat, že tam, kde mezinárodní právo nestanoví sankce za válečné zločiny dostatečně jasně, může vnitrostátní tribunál, poté co shledá obžalovaného vinným, stanovit trest na základě vnitrostátního trestního práva.
213. V souladu s tím má Soud za to, že do května 1944 byla válečné zločiny definovány jako činy odporující zákonům a obyčejům války a že mezinárodní právo definovalo základní principy tvořící základ a extensivní řetěz činů základajících tyto zločiny. Státům bylo přinejmenším dovoleno (pokud se to od nich přímo nevyžadovalo), aby podnikaly kroky k potrestání jednotlivců pro takové zločiny, a to i na základě odpovědnosti velitele. V důsledku toho během 2. světové války a po ní stíhaly mezinárodní i vnitrostátní tribunály vojáky za válečné zločiny spáchané během 2. světové války.

(c) Specifické válečné zločiny, pro něž byl stěžovatel odsouzen

214. Soud hodlá proto přezkoumat, zda existoval v dané době jasný právní základ pro specifické válečné zločiny, pro něž byl stěžovatel odsouzen, a přitom se zamýšlí řídit následujícími obecnými principy.
215. Soud připomněl deklaraci ICJ v případě Corfu Channel, kdy závazky notifikovat existenci minového pole v teritoriálních vodách a varovat blížící se válečné lodi nespočívaly na relevantní Haagské úmluvě z roku 1907 (č. VIII), která se v době války aplikovala, nýbrž na „obecných a dobře známých principech“, z nichž první z nich byl označen jako „elementární humanitární ohled“, i když tyto jsou více žádoucí v míru než ve válce. V pozdějším poradním názoru se ICJ odvolal na „dva kardinální principy obsažené v textech tvořících strukturu humanitárního práva“. První výše zmíněný byl princip rozlišování, který měl za cíl „ochranu civilního obyvatelstva a objektů“, a druhým byla „povinnost předejít zbytečnému utrpení komбатantů“. S výslovným odvoláním na Martensovu klauzuli ICJ poznamenal, že Haagská a Ženevská úmluva se staly „neporušitelnými principy mezinárodního obyčejového práva“ již ve stejnou dobu jako rozsudek Norimberského vojenského tribunálu. Podle ICJ tomu tak bylo proto, že velká většina pravidel humanitárního práva aplikovatelného v ozbrojeném konfliktu je fundamentální pro „respektování lidské bytosti“ a „elementární humanitární ohledy“. Tyto principy, včetně Martensovy klauzule, tvoří právní normy, u nichž jejich porušování v kontextu s válkou musí přeměřovat soudy.
216. Soud na prvním místě poznamenal, že vnitrostátní trestní soudy se odvolávaly hlavně na ustanovení Ženevské úmluvy (IV) z roku 1949 (odstavce 60 - 62), aby stěžovatele odsoudily za špatné zacházení, zraňování a zabíjení vesničanů. Soud konstatoval, s přihlédnutím zejména k článku 23 písm. c) Haagských pravidel z roku 1907, že i kdyby byli zemřelí vesničané

pokládání za kombatanty nebo civilisty, kteří se podíleli na nepřátelské činnosti, jus in bello v roce 1944 pokládalo okolnosti jejich zavraždění a špatného zacházení za válečný zločin, jelikož tyto činy porušovaly základní roli zákonů a obyčejů války chránící nepřítele, kteří se dostali do postavení hors de combat. Tato ochrana se aplikovala na osobu, která byla raněná, boje neschopná nebo z jiného důvodu neschopná se bránit (včetně osoby neozbrojené), aniž by měla zvláštní právní status a aniž by se formálně vzdala. Vesničané jako kombatanti měli právo na ochranu jako váleční zajatci pod kontrolou stěžovatele a jeho jednotky a následné špatné zacházení s nimi a hromadná poprava odporovaly četným pravidlům a obyčejům války, chránícím válečné zajatce (viz výše odstavec 202). V souladu s tím špatné zacházení, zraňování a zabití vesničanů bylo válečným zločinem.

217. Za druhé. Soud nalezl, že vnitrostátní soudy se rozumně odvolávaly na článek 23 písm. b) Haagských pravidel z roku 1907, aby našly separátní odsouzení, pokud jde o proradné zraňování a zabíjení. Pojmy proradnosti a perfidnosti byly v relevantní době úzce spojeny, takže zraňování nebo zabíjení bylo pokládáno za proradné, bylo-li pácháno, zatímco vyvolalo u nepřítele důvěru, že nejsou pod hrozbou útoku, například nesprávným použitím uniforem nepřítele. Jak bylo uvedeno výše v odstavcích 16 a 201, stěžovatel a jeho jednotka měli na sobě skutečně německé uniformy během operace v Mazie Bati. Článek 23 písm. b) se jasně aplikuje, jestliže jsou vesničané pokládáni za „kombatanty“, a mohl se také aplikovat, jestliže byli pokládáni za civilisty účastníci se nepřátelské činnosti. Pokud jde o tento aspekt, text Článku 23 písm. b) se odvolává na proradné zabíjení či zraňování jednotlivců patřících k nepřátelskému národu či armádě, což mohlo být interpretováno jako zahrnující kterékoli osoby pod určitou formou kontroly nepřátelské armády, včetně civilního obyvatelstva okupovaného území.
218. Za třetí, lotyšské soudy se odvolaly na článek 16 Ženevské úmluvy (IV) z roku 1949 a konstatovaly, že upálit těhotnou ženu je válečným zločinem odporujícím zvláštní ochraně přiznané ženám. Tyto ženy, zejména pak těhotné ženy, musí být předmětem speciální ochrany za války, což bylo součástí zákonů a obyčejů války již v Lieberově kodexu z roku 1863 (články 19 a 37). Toto pravidlo bylo dále rozvinuto „Ženevským“ právem o válečných zajatcích (přičemž ženy byly pokládány za obzvláště zranitelné v této situaci). Soud pokládá tyto výrazy za „speciální ochranu“, chápanou ve spojení s Martensovou klauzulí (viz výše odstavce 86, 87 a 215), dostatečnou proto, aby bylo možné konstatovat, že zde existoval přijatelný právní základ pro odsouzení stěžovatele ze separátního válečného zločinu, pokud jde o upálení paní Krupnikové. Soud shledává tento názor za potvrzený četnými specifickými a speciálními ochranami poskytovanými ženám, pojatými bezprostředně po 2. světové válce do Ženevských úmluv (I), (II) a (IV) z roku 1949, zejména do článku 16 Úmluvy IV.
219. Za čtvrté, vnitrostátní soudy se odvolaly na článek 25 Haagských pravidel z roku 1907, která zakazovala útok proti nechráněným lokalitám. Toto ustanovení bylo součástí skupiny podobných ustanovení mezinárodního práva (včetně článku 23 písm. g/ Haagských pravidel z roku 1907), která zakazovala ničení soukromého majetku, které není „imperativně vyžadováno nezbytnostmi války“. Na vnitrostátní úrovni neexistovaly žádné důkazy a ani před Soudem se netvrdilo, že zapálení hospodářských budov v Mazie Bati bylo takto imperativně vyžadováno.
220. Za páté, i když na četná ustanovení Haagské úmluvy z roku 1907, Ženevské úmluvy (IV) z roku 1949 a Dodatkového protokolu z roku 1977 byla učiněna odvolání ohledně drancování (krádež oblečení a potravin), neexistoval žádný vnitrostátní pozitivní nález, že k takovým krádežím došlo.
221. Závěrem Soud dodal, že i když se mělo za to, že se vesničané dopustili válečných zločinů (ať už si ponechali jakýkoliv právní status), pak stěžovatel a jeho jednotka mohli být oprávněni podle obyčejového mezinárodního práva v roce 1944 pouze zadržet vesničany, zabezpečit, aby se jim dostalo spravedlivého procesu, a teprve poté vykonat trest (viz výše odstavec 204). Jak uvedla žalovaná Vláda, ve stěžovatelově verzi událostí předložené senátu (viz výše odstavce 21 - 24) a opakované před Velkým senátem (viz výše odstavec 162) stěžovatel ve skutečnosti popisuje, co

- měl udělat (zadržel vesničany za účelem procesu). Na každý pád, ať už se partyzánský soud konal či nekonal (odstavec 132 rozsudku senátu), proces s obviněnými vesničany in absentia, bez jejich vědomí či účasti, po němž následovala poprava, nelze kvalifikovat jako spravedlivý.
222. Jelikož Soud má za to, že výše uvedené jednání stěžovatele mohlo být v roce 1944 kvalifikováno jako válečné zločiny (viz výše Streletz, Kessler a Krenz v. Německo, § 76), není nutné komentovat zbývající obvinění proti němu vznesená.
223. Kromě toho, senát Nejvyššího soudu poznamenal, že Oddělení pro trestní věci na základě důkazů zjistilo, že stěžovatel organizoval, velel a řídil partyzánskou skupinu, jejímž účelem bylo, inter alia, zabít vesničany a ničit hospodářské usedlosti. Tento soud poznamenal, že to postačilo k určení velitelské odpovědnosti stěžovatele za činy této skupiny, a to s odvoláním na Chartu Norimberského vojenského tribunálu. Tato zjištěná fakta ukázala, že stěžovatel de jure i de facto tuto jednotku řídil. S ohledem na účel mise, která byla vnitrostátně prokázána, měl stěžovatel požadované mens rea. Ve skutečnosti je vlastní stěžovatelovo doznání před Velkým senátem (že jeho jednotka nemohla vesničany zadržet, vzhledem, inter alia, k povinnostem této bojové jednotky a k dané situaci, viz výše odstavec 162) zcela konsistentní s výše uvedenými skutečnostmi zjištěnými Oddělením pro trestní věci. S přihlédnutím ke stěžovatelově velitelské odpovědnosti není nutné zabývat se otázkou, zda vnitrostátní soudy mohly řádně shledat, že stěžovatel osobně spáchal některý z činů v Mazie Bati dne 27. května 1944 (odstavec 141 rozsudku senátu).
224. Závěrem Soud objasnil dva body.
225. Žalovaná Vláda tvrdila, že jednání stěžovatele nelze posuzovat jako zákonné represálie belligerenta, na což ani stěžovatel ani vláda Ruské federace v podstatě nereagovali. Vnitrostátní soudy našly, že stěžovatel vedl operace v Mazie Bati jako „represálii“, avšak jasně takovouto obhajobu neakceptovaly. Soud nevidí žádný základ pro to, aby zpochybnil zamítnutí takovéto obhajoby vnitrostátními soudy (ať už byli vesničané pokládáni za komatanty či za civilisty podílející se na nepřátelské činnosti).
226. Pokud jde o odstavec 134 rozsudku senátu, Velký senát souhlasí se žalovanou Vládou, že není obhajobou proti obvinění z válečných zločinů tvrdit, že jiní se též dopustili válečných zločinů, pokud takovéto jednání jiných nebylo takové povahy, rozsahu a konsistence, že bylo důkazem změny mezinárodního obyčeje.
227. Závěrem, i za předpokladu, že zemřelí vesničané mohli být pokládáni za „civilisty podílející (Se na nepřátelské činnosti“ nebo za „komatanty“ (viz výše odstavec 194), existoval zde dostatečně jasný právní základ, s přihlédnutím ke stavu mezinárodního práva v roce 1944, pro stěžovatelovo odsouzení a potrestání za válečné zločiny jako velitele jednotky odpovědné za útok na Mazie Bati dne 27. května 1944. Soud dodal, že pokud byli vesničané pokládáni za „civilisty“, a fortiori měli právo na ještě větší ochranu.
228. Byla obvinění z válečných zločinů promlčena?
229. Vláda Ruské federace tvrdila, že jakékoli trestní stíhání stěžovatele bylo promlčeno přinejmenším v roce 1954, s přihlédnutím k maximální promlčecí lhůtě, kterou stanovil trestní zákon z roku 1926. Lotyšská vláda byla toho názoru, že jeho trestní stíhání nebylo promlčeno a stěžovatel se odvolal na rozsudek senátu.
230. Stěžovatel byl odsouzen na základě článku 68-3 trestního zákona z roku 1961. Článek 6-1 tohoto zákona stanovil, že neexistuje žádná promlčecí lhůta pro, inter alia, válečné zločiny a oba články byly začleněny do trestního zákona v roce 1993. Senát Nejvyššího soudu také citoval se souhlasem Úmluvu z roku 1968 (viz výše odstavce 130 až 132). Strany v podstatě vedly spor o to, zda stíhání stěžovatele (na tom základě, že pro relevantní zločiny neexistovala promlčecí lhůta) znamenalo ex postfacto rozšíření vnitrostátní promlčecí lhůty, která by se byla aplikovala v roce 1944, a zda, v důsledku toho, znamenalo toto trestní stíhání retroaktivní aplikaci trestního zákona (viz Coeme a ostatní v. Belgie, č. 32492/96, 32547/96 a 33210/96, ECHR 2000-VII).
231. Soud konstatoval, že kdyby byl stěžovatel stíhán za válečné zločiny v Lotyšsku v roce 1944,

hlava IX o vojenských zločinech trestního zákona z roku 1926 by sama o sobě nepokrývala výše popsané válečné zločiny (s tím souhlasil stěžovatel i vláda Ruské federace): vnitrostátní soud by se tudíž musel odvolat na mezinárodní právo, aby odůvodnil obvinění z válečných zločinů (viz výše odstavce 196 a 208). Rovněž článek 14 trestního zákona z roku 1926, se svou promlčecí lhůtou aplikovatelnou na zločiny předvídané pouze trestním zákonem z roku 1926, by se byl neaplikoval na válečné zločiny, jejichž pramenem bylo mezinárodní právo, a v tomto zákoně neexistovala žádná právní norma, v níž by se uvádělo, že její ustanovení mohla být takto aplikována. Naopak, Soud poznamenal, že trestní zákon z roku 1926 byl koncipován jako systém, který má stíhat „nebezpečné jednání pro společnost“, které může poškodit vytvořený socialistický řád, a terminologie v úředních spisech k článku 14 to ilustruje. Za těchto okolností vnitrostátní stíhání válečných zločinů v roce 1944 by bylo vyžadovalo odkaz na mezinárodní právo, nejen pokud jde o definici těchto zločinů, nýbrž také pokud jde o stanovení jakékoli aplikovatelné promlčecí lhůty.

232. Avšak mezinárodní právo v roce 1944 k tomuto předmětu mlčelo. Dřívější mezinárodní prohlášení o odpovědnosti za válečné zločiny a o povinnosti tyto zločiny stíhat a trestat se neodvolávalo na nějaké promlčecí lhůty. Zatímco článek 11(5) zákona Kontrolní rady č. 10 nastínil tuto otázku, pokud jde o válečné zločiny spáchané na německém území před druhou světovou válkou a během ní, ani Charty mezinárodních vojenských tribunálů v Norimberku a v Tokiu, ani Úmluva o genocidii z roku 1948, Ženevské úmluvy z roku 1949 nebo Norimberské principy neobsahovaly ustanovení o promlčitelnosti válečných zločinů (jak potvrzuje preambule k Úmluvě z roku 1968).
233. Podstatnou otázkou, o níž musel Soud rozhodnout, bylo, zda v nějakém bodě před stěžovatelovým trestním stíháním se stalo takovéto jednání promlčeným podle mezinárodního práva. Z předchozího odstavce vyplývá, že v roce 1944 mezinárodní právo nefixovalo žádnou promlčecí lhůtu, pokud šlo o stíhání válečných zločinů. Ani vývoj v mezinárodním právu od roku 1944 nestanovil nějakou promlčecí lhůtu na obžalování stěžovatele z válečných zločinů.
234. Suma sumárum, Soud dospěl k názoru, že za prvé, žádná ustanovení promlčecí lhůt se neaplikovala (viz výše odstavec 230), a za druhé, že obvinění proti stěžovateli nebyla nikdy podle mezinárodního práva promlčena. Z toho plyne závěr, že trestní stíhání stěžovatele nebylo promlčeno.
235. Mohl stěžovatel předvídat, že relevantní činy jsou válečnými zločiny a že budou trestně stíhány?
236. Stěžovatel dále tvrdil, že nemohl předvídat, že napadená jednání byla válečnými zločiny, a že nemohl ani předvídat, že budou později trestně stíhána.

Na prvním místě zdůraznil, že v roce 1944 byl mladým vojákem v bojové situaci za nepřátelskou linií a oddělen od výše uvedeného mezinárodního vývoje, takže za těchto okolností nemohl předvídat, že jednání, pro něž byl odsouzen, by mohla být válečnými zločiny. Za druhé stěžovatel tvrdil, že z politického hlediska se nedalo předvídat, že bude trestně stíhán: jeho odsouzení po vzniku nezávislého Lotyšska v roce 1991 bylo spíše politickou inscenací lotyšského státu než reálným přáním splnit mezinárodní závazky stíhat válečné zločince.

235. Pokud jde o první bod, Soud má za to, že v kontextu velícího důstojníka a zákonů a obyčejů války musí být pojem dostupnosti a předvídatelnosti posuzován jako celek.

Soud připomíná, že rozsah pojmu předvídatelnosti závisí do značné míry na obsahu daného instrumentu, na oblasti, kterou má pokrývat, a na počtu a statusu těch, kterým je adresován. Osoby vykonávající nějakou profesní činnost musejí jednat s vysokým stupněm obezřetnosti, když vykonávají svou činnost, a lze od nich očekávat, že budou obzvláště pečliví při hodnocení rizik, která tuto činnost provázejí (Pessino v. Francie, č. 40403/02, § 33, 10. října 2006).

236. Pokud jde o to, zda kvalifikace napadených jednání vycházející výlučně z mezinárodního práva

mohla být pokládána za dostatečně dostupnou a předvídatelnou pro stěžovatele v roce 1944, Soud připomíná, že již dříve konstatoval, že individuální trestní odpovědnost řadového vojáka (hraniční stráž) byla definována s dostatečnou dostupností a předvídatelností, inter alia, požadavkem řídit se mezinárodními základními lidsko právními akty, což samo o sobě nezakládá trestně právní odpovědnost, a jedním z aktů, který nebyl relevantním státem v materiální době ratifikován (K.-H. W. v. Německo, § 92 až 105, cit. výše). Soud konstatoval, že dokonce ani řadový voják nemůže prokazovat totální, slepou poslušnost rozkazům, které flagrantně porušují nejen vnitrostátní právo, ale mezinárodně uznávána lidská práva, zejména právo na život, nejvyšší hodnotu v mezinárodní hierarchii lidských práv (K.-H. W. v. Německo, § 75).

237. Je pravda, že v roce 1926 trestní zákon neobsahoval odkaz na mezinárodní zákony a obyčeje války (stejně jako u případu K.-H. W. v. Německo) a že tyto zákony a obyčeje války nebyly v Lotyšské SSR formálně zveřejněny (stejně jako u případu Korbely v. Maďarsko /GC/, cit. výše, § 74 - 75). To však nemůže být rozhodující. Jak jasně vyplývá ze závěrů v odstavcích 213 a 227 výše, mezinárodní zákony a obyčeje války byly v roce 1944 samy o sobě dostačující, aby bylo možné o ně opřít trestní odpovědnost.
238. Kromě toho Soud poznamenal, že v roce 1944 tvořily tyto zákony pravidla lex specialis fixující parametry trestného jednání v době války, primárně adresovaná ozbrojeným silám a zejména velitelům. Přítomný stěžovatel byl seržantem sovětské armády přiděleným k rezervnímu pluku lotyšské divize: v předmětné době byl členem komanda a velitelem čtyř, jejíž primárním posláním byly vojenské sabotáže a propaganda. S ohledem na jeho postavení velícího důstojníka se Soud přiklonil k názoru, že se od stěžovatele dalo rozumně očekávat, že bude obzvláště pečlivý při hodnocení rizik při operaci v Mazie Bati. Soud konstatoval, že s přihlédnutím k flagrantně protiprávní povaze špatného zacházení s devíti vesničany a jejich usmrcení za daných okolností při operaci dne 27. května 1944 (viz výše odstavec 15 - 20) dokonce i nejpovrchnější posouzení stěžovatelem by bylo naznačilo, že napadené jednání mohlo být odporujícím zákonům a obyčejům války, jak byly tehdy pojímány, a že zde je riziko, že se jedná o spáchání válečných zločinů, za které stěžovatel jako velitel mohl být volán k individuální trestní odpovědnosti.
239. Z těchto důvodů Soud pokládá za rozumné konstatovat, že stěžovatel mohl v roce 1944 předvídat, že napadené jednání může být pokládáno za válečný zločin.
240. Pokud jde o druhé tvrzení, Soud vzal na vědomí prohlášení o nezávislosti z let 1990 a 1991, bezprostřední přístup nové Republiky Lotyšsko k různým aktům o lidských právech (včetně přístupu v roce 1993 k Úmluvě z roku 1968) a následné začlenění článku 68-3 do trestního zákona z roku 1993.
241. Soud připomíná, že je legitimní a předvídatelné u nástupnického státu, že zahájí trestní řízení proti osobám, které spáchaly zločiny za bývalého režimu, a že nástupnické soudy nelze kritizovat za to, že aplikují a interpretují právní ustanovení platná v materiální době během dřívějšího režimu, avšak ve světle principů, kterými se právní stát řídí, a s přihlédnutím ke klíčovým principům, na nichž je systém Úmluvy postaven. Tak je tomu zejména v případě, kdy se problematika týká práva na život, nejvyšší hodnoty v hierarchii Úmluvy a mezinárodních lidských práv, přičemž ohledně tohoto práva mají smluvní strany primární závazek z Úmluvy je chránit. Stejně jako závazek státu, vyplývající ze zákonů a obyčejů války, trestně stíhat, zavazuje článek 2 státy k tomu, aby přijaly příslušná opatření k zabezpečení životů těch, kteří se nacházejí pod jejich jurisdikcí, a implikuje primární povinnost zabezpečit právo na život stanovením účinných trestně právních norem, aby odrazovaly od páchaní zločinů, které ohrožují život (viz Streletz, Kessler a Krenz, § 72 a 79 až 86 a K.-H. W. v. Německo, cit. výše, § 66 a 82 - 89). Pro dané účely postačí poznamenat, že výše uvedené principy jsou aplikovatelné na změnu režimu takové povahy, k němuž došlo v Lotyšsku po prohlášení nezávislosti z let 1990 a 1991 (viz výše odstavec 27 - 29 a 210).
242. Pokud jde o spoléhání stěžovatele na podporu sovětských orgánů od roku 1944, Soud má za to,

že tento argument nemá žádnou relevanci ve vztahu k právní otázce, zda bylo předvídatelné, že napadená jednání z roku 1944 budou trestnými činy.

243. Proto stěžovatelovo stíhání (a pozdější odsouzení) Republikou Lotyšsko, opírající se o mezinárodní právo platné v době napadeného jednání a aplikované jejími soudy, nelze pokládat za nepředvídatelné.
244. Ve světle všech těchto úvah dospívá Soud k závěru, že v době, kdy k nim došlo, byly stěžovatelovy činy zločiny definované s dostatečnou dostupností a předvídatelností v zákonech a obyčejích války.
245. Závěr Soudu
246. Ze všech výše uvedených důvodů má Soud za to, že stěžovatelovo odsouzení za válečné zločiny nebylo porušením článku 7 § 1 Úmluvy.
247. Není proto nutné přezkoumávat stěžovatelovo odsouzení podle článku 7 § 2 Úmluvy.

Z TĚCHTO DŮVODŮ SOUD

1. Zamítá jednomyslně stěžovatelovu žádost zabývat se dílčími stížnostmi, které senát prohlásil za nepřijatelné;
2. Konstatuje čtrnácti hlasy proti třem, že článek 7 Úmluvy nebyl porušen.

Vyhotoveno písemně v anglickém a francouzském jazyce a vyhlášeno na veřejném zasedání v Paláci lidských práv ve Štrasburku dne 17. května 2010.

1. O'BOYLE

zástupce tajemníka Soudu

J.-P. COSTA

předseda

* Viz Výběr z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku – Přílohový sešit LXVI/2011, rozhodnutí o stížnosti č. 34044/96, č. 35532/97, č. 44801/98. str. 25.

* Viz Výběr z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku – Přílohový sešit XXII/2000, rozhodnutí o stížnosti č. 26083/94, str. 30.